1946-74

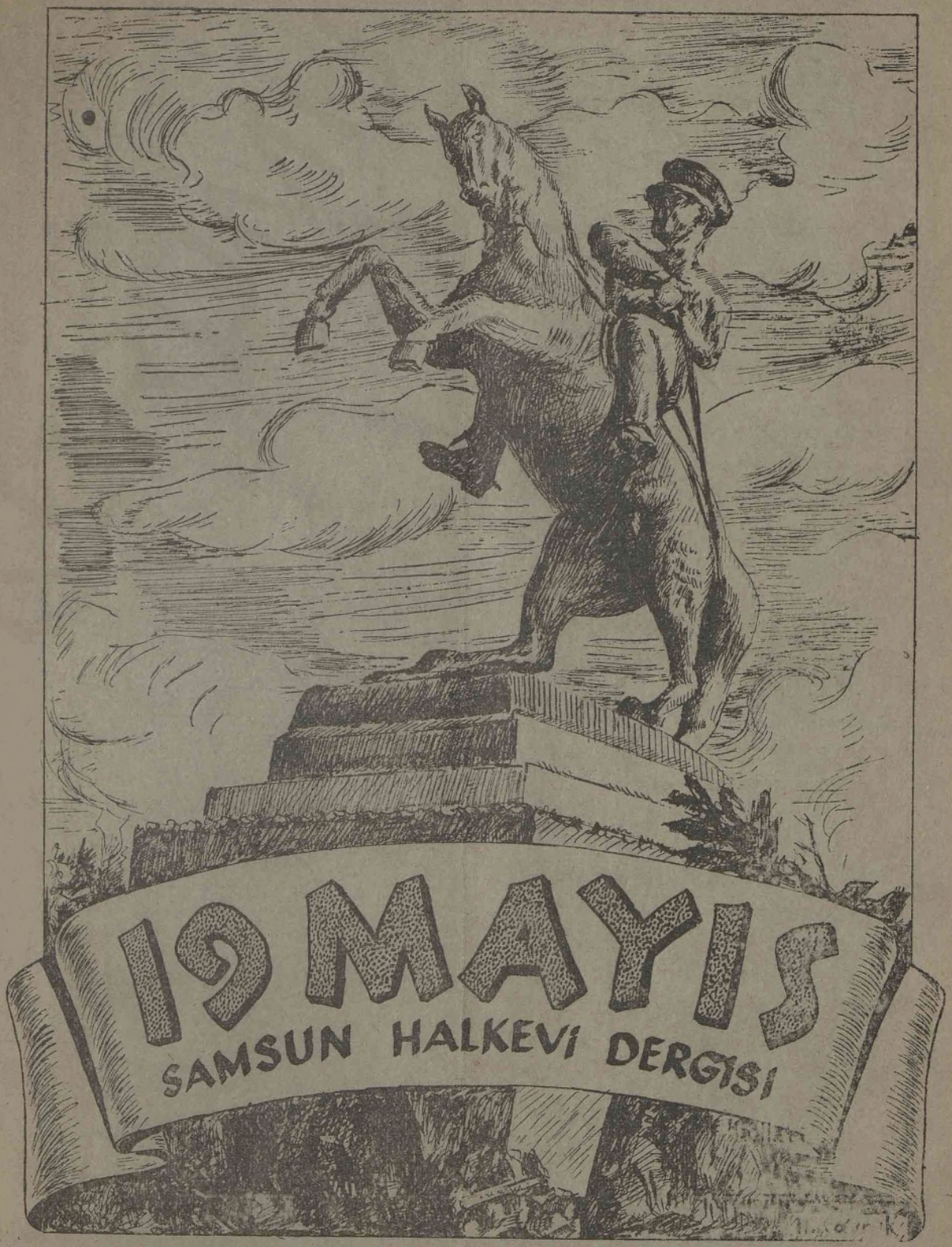

Cilt : 7 *Mart - Nisan 1946* **Sayı : 74**

me

TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPHANESİ

İÇİNDEKİLER

Partiler ve Siyasal Eğitim	. . . . .	C. S. Ongun
Samsun ve San Fransisko	. . . . .	C. Bilsel
Taşlar (şiir)	. . . . .	S. Güvenli
Samsun tarihinde önemli olaylar	. . . . .	Kâ. Dilcimen
Samsun'da Sıtma mücadelesi	. . . . .	19 Mayıs
Seni Özliyeceğim (Şiir)	. . . . .	V. Falay
İçkiler ve Alkol	. . . . .	Dr. M. Ülgen
Kızlarım (şiir)	. . . . .	S. Irmak
Hangi şehir ve kim kozmopolittir?	. . . . .	Ö. Orhun
Anama (şiir)	. . . . .	S. Acuner
Samsun'da eski Türk sporları	. . . . .	M. Ülken
Samsun'a bir liman yapılması ne zamandanberi düşünülüyor?	. . . . .	Kâ. Dilcimen
Silifke ve tabiat	. . . . .	H. Kavruk
Yolcular (şiir)	. . . . .	B. Noyan
Bir tip	. . . . .	* * *
Gerçek bir tenkidin esasları	. . . . .	C. Çumralı
Coşkunluk (şiir)	. . . . .	M. Ş. Fırat
Hızır İlyas günü efsanesi	. . . . .	F. Atabek
Samsun ticaret organları	. . . . .	Nuri Özbalkan
Samsun'da Kooperatifçilik	. . . . .	M. Cura
Odam (şiir)	. . . . .	B. Noyan
Ümit (şiir)	. . . . .	H. N. Erdal
Halkevi çalışmaları	. . . . .	* * *
Bafra Halkevi haberleri	. . . . .	* * *

19 MAYIS

Samsun
Halkevi Dergisi

Cilt : 7 Mart — Nisan 1946 Sayı : 74

Partiler ve Siyasal eğitim

Cemil Sena ONGUN

Son dünya savaşı, fertlerin ruhsal hayatlarında olduğu kadar da cemiyetlerin teşkilât, rejim ve çeşitli faaliyetleri üzerinde önemli değişmelere sebep olmuştur. Denebilir ki, insanlık için gerek siyasa, gerek ahlâk, ekonomi ve hattâ kültür bakımından yepyeni bir devir açılmıştır. Bunların sınırlarını ve esaslı karakterlerini şimdiden tesbit etmeye imkân yoktur. Yalnız gerçek olan şudur ki, yüzyıllar içinde dünyamızın geçirdiği her büyük bunalım, daha geniş bir **hürriyet aşkından** doğmakta ve bu aşk bir takım yeni ülküleri ve bunları gerçeklendirmiye hizmet edecek olan yepyeni teşkilâtı vücuda getirmektedir.

Bilim bakımından **Partiler**, hep böyle bir zaruret ve ihtiyacın ürünü olarak doğmuş görünürler. Zira bunlar, bireysel olmaktan ziyade toplumsal erek ve menfaatleri, yeni ihtiyaçlara ve gelecek ihtimallere göre tatmin etmiye çalışan örgütlerdir. Bu itibarla partileri bir geniş ve bir de dar anlamda tanımayabiliriz : geniş anlamda parti demek, **yeni bir ülküyü yaymak ve gerçeklendirmek, için bu ülküye inanmış ve bunun etrafında toplanmış olan insan veya cemiyetlerin teşkil ettiği birlik demektir.** Bu itibarla her cemiyet, bir diğerine karşı, ayrı menfaat ve ülküleri müdafa ettiklerinden, dogal birer parti sayılabilir. Asıl parti zihniyetini toplumsal ülküleri mistik bir şekilde müdafa eden **dinlerde** görebiliriz. Her göksel din, parti aleyhinde bulunan bir partidir. Zira, onlara göre: **fırka, tefrika âmilidir.** Buna rağmen her din bir diğerine karşı, **mümin** ve **müşrik** adiyle iki ayrı parti manzarasını gösterirler. Fakat insan ezeli hürriyet aşkı yüzünden hiç bir hareket ve düşüncenin dar çerçevesine bağlanamadığı için, bazı dinsel emirlerin yorumunda kendi aklını kullanmış ve böylece hiç olmazsa tatbikatta ayrı yollar arayan **mezhepler,** birbirine nazaran ayrı birer parti halini almışlardır. Çünki, her mezhep, liderlerinin içtihadına göre, gerek muamelât, gerek ibadet ve gerek prensiplerde tanrısal emirleri, başka başka şekillerde tatbik ve izah etmişlerdir. Daha geniş bir hürriyet aşkı, bu mistik düşüncelerin hâkim olduğu devirlerde, tarikatların doğmasına sebep oldu. Bunlar, genel olarak insanlığın fazla bunaldığı devirlerde dinsel bir kuvvete sığmanın, dinsel bir âlem ve kuvvetten teselli aramanın ürünüdürler. Adaletin, hakkın ve faziletin iflas ettiği cemiyetlerde insanlar, kaderci ve mistik olur.

TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPHANESİ

Kendi köşelerine çekilir; veya karşılaştıkları ızdıraplardan kurtulabilmek için bir **mürşide** sığınırlar. Mevlevilik, Kadirlilik, Rifailik, Melâmilik, Bektaşilik.. v. s. hep kendilerine mahsus bir hayat ve evren görüşüyle insanı mes'ut etmek için bir takım özel törenler ve inançlar yaratmıştır. Bu çeşit birlikleri vücuda getiren diğer sebepler ne olursa olsunlar, bunların hepsi, insanın gittikçe daha hür ve geniş bir hayat özlemile kavrulan tutkularına delalet ederler. Bu tarikatlar da diğer dinler gibi, daima yayılmak, hâkim olmak ve diğerlerine karşı koymak ve direnmek gibi bir takim parti karakterlerine maliktirler. Tarikatların nisbeten daha hür olan düşüncelerine dayanamayan çeşitli mezhep mensuplarının taassubu yüzündendir ki, Nesimi'nin derisi yüzülmüş, ve Hallacı Mansur gibiler idam edilmiştir. Phythagorisme den beri bu çeşit fikir kurbanlarının sayısı artıp gitmektedir. **Bu hareketler, sadece bir taassubun değil, yine ayrı ülkülere mensup olan insanlara, kendi ülkülerinin sağladığı menfaatı kaybetmek tehlikesinin mahsulüdürler.**

Hakikatta mezhep ve tarikatlar, birer siyasal parti değildirler. Fakat, bunların siyasal etgilerinden hükümetler her zaman çekinmiş ve bazende bunlar, hakikaten siyasal partilerin rolünü oynamışlardır. Yoksa, bunlarda felsefe okul ve sistemleri gibi, daha çok vicdan ve fikir hürriyetinin birer ifadesi olmak üzere kültürel bir manzaraya maliktirler. Ülkü halini alan her düşünce teşkilâtlanınca derhal yayılmak, bütün fikir ve vicdanları kendi esareti altına almak temayülünü gösterdiklerinden, zaman zaman bu mistik örgütlerin siyasal bir kuvvet halini aldığı ve iktidarı elde tutanlar

tarafından şiddetle takip edildikleri görülmüştür. Fakat; hiç bir fikrin yok edilebilmesine imkân yoktur. Daha çok bir fikri öldürmek için yapılan her zorlu basınç, o fikrin daha çok yayılmasına hizmet etmekten başka birşey yapamaz. **Bir fikri öldürebilmek için tazyik ve ceza değil,** o fikirden daha kuvvetli bir fikir ve ülkü yaratmak lâzımdır. İşte bu hakikat yüzündendir ki, hürriyet hamleleri, bir çok kurban vermesine rağmen devameder; ve böylece de artık doğruyu fark edebilecek kadar olgunlaşan cemiyetler, dar ve fakat en gerçek anlamdaki partileri yaratır.

Geniş anlamdaki partiler, iskolastik anlayışın taassup ve iptidailiğinden kurtulamadıkları için, tarihi dolduran din savaşları, bilim ve medeniyet düşmanlığı... hep onların yanlış düşüncelerini hatırlatırlar. Fakat **dar ve gerçek anlamda parti demek : bir yurdun iç ve dış işlerinde baş göstermiş ve baş gösterecek yeni ihtiyaç ve menfaatları, kendi metotlarına göre tatmin etmek isteyen insanların teşkil ettiği sosyal ve siyasal bir birliktir.** Bu ihtiyaç ve menfaatlarda fikir ve vicdan hürriyeti namına girişilen savaşlardan sonra şuurlanırlar. Bunlarda lâik anlamda bir din sayılırlar, kendilerine mahsus işaretleri, törenleri, taassubları, kutsal inançları... vardır. Klâsik olarak diyebiliriz ki, bu savaşlar, millî ve demokrat hükümetlerin doğmasına sebep olur ve böyle hükümetlerde ise, millî ödevler çoğalır. Zira, demokrat devlet, milletin kendi irade ve hakimiyetinin siyasal bir ifadesidir. Bu irade ve hakimiyet, kanun nazarında eşit olan yurttaşların hak ve hayatlarında da azçok eşit ve gittikçe artan bir saadeti sağlamak iddiasındadır. Bu maksadın gerçeklenmesinde ayrı metotlar takip eden partilerin çıkmasıda ancak bu çeşit hükümetlerde gözükür. Bu itibarla : esaslı olarak **Liberal, Demokrat** ve **Radikal** olmak üzere üç parti ayırabiliriz. Liberaller, sosyal nizamın süratle gelişmesine sepep olan her çeşit tözel ve kanunsal engelleri atarak yurttaşların ve toplumsal kurumların en hür teşebbüslerle gelişmesine yardım etmeyi isterler. Demokratlar, halkın kendi kuvvet ve iradesiyle kendi ihtiyaç ve menfaatlerinin sağlanmasında yukarıdan aşağıya değil, aşağıdan yukarıya bir kalkınmayı müdafaa ederler. Radikaller, işleri her çeşit, yedek kayıtları atarak daha dinamik ve müfrit hamlelerle kökten başarmıya çalışırlar Bunlar hem Cumhuriyetçidir. Hem de şahsî masuniyet ve hürriyete, lâik vicdana ve halkın reyine dayanan devletleri kurarlar. Bu üç esaslı partiye karşı : geleneğin devamını, islâhat ve icraatta itidali istiyen **muhafazakâr** ve **mutedil** olmak üzere iki **muhalif** parti çıkar. Kendilerini bazan muhafazakâr gibi göstermek istiyen **mürteci** partiler vardır ki, bunlardan biri Cumhuriyet aleyhdarı olan **kıralcı** partiyi, diğeri ise dinsel saltanat fikirlerine bağlı görünen **Klerikal** partiyi teşkil eder. Bu sonuncu parti **Cizvitler** ve **Protestanlar** gibi lâiklik aleyhdarı olan ayrı partilere bölünürler Bütün bu partilerin açık olarak emperyalist gayeleri yoktur. Fakat, bilhassa on dokuzuncu yüz yıldanberi, sınıf ihtilâlinden doğmuş olan üç büyük parti vardırki bunlar görünüşleri itibariyle yersel iselerde, erekleri, bütün dünyada yeni bir rejim ve nizam yaratmaktan ibarettir. Bunlar millî devletlere olduğu kadar da onların teşkilât ve zihniyetine muhaliftirler. Kökü **Eflâtuna** kadar giden **Communisme** ile **Saint - Simon** ve **Carl Marx**'dan beri şuurlanmıya başlayan **Sosialisme** ve bir zamanlar Almanyada zuhur eden ihtilâlci **Sindicalisme** partileri, az çok ayni maksada hizmet eden siyasal birliklerdir. Bunlar tamamen dinsel bir manzara gösterirler ve her biri yüz yıllardanberi insanlığın bağlandığı bir takım kutsal hak ve değerleri, kendi prensipleri namına yıkmaya çalışırlar.

Nihayet, hem sanat ihtilâlinden, hem de hürriyet ihtilâlinden doğan partilere ve onların kurduğu rejimlere muhalif olan Irkçı partiler vardır. **Nazisme** ve **Façisme** ve daha çok evvel Osmanlı İmparatorluğundaki **İttihat ve Terakki** partisi gibi. Birbirinden pek az farklı olan bu partilerin üçü de içinden çıktıkları imparatorlukları da kendileriyle beraber mahv etmişlerdir.

Bütün bu partilerin yanıbaşında birde **muhtelit** ve **ertiksel** olanları vardır. **Köylü** ve **Çiftçi** partileri **Nationale Sosialisme, Clerical National, Liberale Nationaliste, Sosiale, Democrat** V. S... gibiler bu nevidendirler.

***

Bütün bu partilerin bazen hepsi birden ve bazende bir kaçı, bir millet meclisinde toplanabilirler. Bunlardan ister birininin, ister bir kaçının veya hepsinin bir millet meclisinde toplanabilmesi ne tesadüfi ve nede sun'i bir olaydır. Belki bunlarda diğer toplumsal kurumlar gibi toplumsal terminisme'in bir neticesidir. Milletler, istibdadı bile kendi bünye ve menfaatlarına uygun bir rejim olarak kabul edip katlanmışlardır. Aksi olsaydı, millet cemiyeti kendi üzerinde her çeşit nüfuz ve ta-

hakkümü zarurî kılan böyle bir rejimi devirmekte güçlük çekmezdi. Her millet, kendi ihtiyaç, seviye, vasıta ve elemanlarının nitelik ve niceliğile orantili bir teşkilâta, kanuna ve siyasal bünyeye malik olur. Bu bakımdan asıl önemli nizam : bir millet meclisinde bu çeşit partilerin bir arada bulunmasında değil, belki bunların taşıdığı zihniyette ve mensuplarının seviye ve inançlarındaki özelliktedir

Gerçek olan şudur ki: bütün partilerin gayesi, iktidar mevkiini elde etmek kendi prensip ve programlarını, kendi metodlarına göre tatbik etmek imkânını kazanmaktır. Bunların millet meclislerinde birbirine muhalif kuvvetler halini almasında, bu gayenin rolü büyüktür. Zira, partilerin başlıca iki menfaatları vardır : biri yüksek ve yüce menfaattırki, bu, partinin kendi metot ve prensiplerinin genel plânına uygun bir cemiyet yaratmak ve iktidar mevkiini uzun zaman partinin tinsel şahsiyetinde toplamak demektir. Partilerin ikinci menfaatı, mensuplarını memnun etmekten ibarettir Birinci gaye, açık olduğu halde ikincisi gizli ve maskelidir. Zira, bir partiye intisap eden insanlar, partinin kazandığı nüfuzu kendi kişiliklerine bulaştırır; ve kendi menfaatlarını bu nüfuz sayesinde daha kolay ve emniyetle temin ederler. Bu bakımdan her parti bir şirket manzarasını gösterir. Yalnız bu şirkete mensup olanlar, zekâ ve cesaretleri nisbetinde bir fayda sağlıyabilirler. Bu kişisel menfaatların kaynağı, hiç bir zaman kanuna, genel hak ve ahlâka aykırı gelmez gibi görünür. İtalyada faşistlerin başlıca nüfuz ve servet kaynakları şunlardı : devlet kurumlarına, parti mensuplariyle, parti mensuplarının dostları ve akrabalarının

yerleştirilmesi, devlet siparişlerini, parti himayesi altında bulunan bankalara vermek suretiyle oralardaki ana mal ve kazançlarını artırmak, piyasada nelerin yükseleceğini evvelden öğrenip kendilerine mensup kimseler vasıtasiyle o maddelerden istoklar ve spekülâsyonlar yapmak. Devlet namına satılan çiftlik, arazi ve emlâk artırmalarına doğrudan doğruya veya bilvasıta girerek kendi lehlerine ve ucuzca satın almak... Ve nihayet iktidar mevkiini gaybetmemek ve taraftarlarını koruya bilmek için, komutan ve zabıta gibi askerî disiplin kuvvetlerini sık sık tatmin ve taltif ederek halkın servet hak ve hürriyetini istismar etmek... Hulâsa İatlyayı şahıslarının sömürgesi haline getirerek nihayet bugünkü gördüğümüz haline getirerek nihayet bu günkü acı duruma getirmiş olan sistem, particiliğin bazan bir haydutluktan daha ileri gidemediğini pek iyi gösterir. Fakat bütün bunlarda bir toplumsal zaruretin ürünüdürler. Zira bu işler, aşağıdan yukarıya kadar o şekilde birbirine bağlıdır ki, nihayet hükûmet denilen kuvvet, milletin kendisi olduğu için kimsenin kimseyi soravlıyacak iktidar ve salâhiyeti kalamaz. İngilterede bile, bir zamanlar, iş başına gelen bir parti mensuplarına piyango isabet etmiş nazarile bakılırdı.

Beşerî tutkuların bu kadar sefil ve âdi taraflarına, yüksek cemiyetlerde bile rastlanmasına rağmen, particilik bir macera ve menfaat işi değildir. Bu bir ilim ve iman meselesidir. Bu işlerde ciddi bir ülküye sahip olanlar yalnız menfaatlarını değil, hayatlarını bile bu uğurda feda edebilirler. Aksi halde bütün akraba ve taallûkat aralarında bir fikir ayrılığı varmış gibi görünerek çeşitli partilere âza olmak suretiyle, hangisi iktidar mevkiini elde ederse onun nüfuzundan istifade ederek durumlarını sarsmamak zekâsını gösterirler. Bu tarzdaki âdi particilik kumarda zarar etmek suretiyle rüşvet vermek şeklinde klâsik ve kaba bir hilekârlıktan ileri gidemez.

Bunun içindir ki : **Duguit** gibi az çok bedbin hukukçular, rejimlerin, mahiyetine olursa olsun, cemiyetleri daima küçuk bir sınıfın zekâ ve menfaatı idare ettiğine inanmış görünürlerse de, bu ancak kültür ve medeniyet itibariie geri olan cemiyetler için akla gelebilir.

Bir millet meclisinde bir kaç parti nin bulunmasında ne gibi faydalar ve sakıncalar vardır: bu sorunun karşılığı, her topluluğun içinde bulunduğu siyasal şartlara göre değişir. Evvelâ bir millet meclisinin bir tek partiden mürekkep olması yapay bir olay değildir. Bu hal, hemen her zaman büyük toplumsal devrim ve ihtilâllerin bir neticesidir. Bizde, Almanya, İtalya ve Rusyada görülen tek partilerin kuruluşunda olduğu gibi. Zira, büyük siyasal savaşlar, cemiyet bünyesinde beklenmedik değişmelere sebep olur; tarihin önemli olgularını takip eden her bunalım (buhran) hep bu savaşların ürünüdürler. Yüz yıllar boyunca devam edegelmiş olan asîl ülküleri bozulmamış milletler, geçirdikleri her sosyal sınavdan, bir takım yeni ve kahramanlıklarla dolu atılış ve teşebbüslerle kurtulurlar. Bu kurtuluşun birinci işareti, karışıklığa sebep olan dış ve iç düşmanları yenmesi ve ulusal düzen ve teşkilâtında yeni hayat şartlarının gerekli kıldığı değişiklikleri süratle yapabilmesidir. Tarih ve toplum bilimin bu değişmez zaruretlerini milletimiz, birinci dünya savaşındaki enerjisi ile isbat etti. O, savaş içinde ırkı, milliyeti, din, hatta anlayış ve ülküleri bir birini tutmayan ve her biri bir başka yabancı kuvvetin imparatorluğu parçalamak işinde bir âlet olarak kullandığı zümrelerin ihanet ve taarruzuna uğramasına rağmen hiç bir cemiyette görülmemiş bir metanet ve kudretle varlığını korumayı bildi. İstiklâl savaşı, bu bilginin ve bu tarihsel hakkın Türk kanında şahlanan yüce hareketlerinden başka bir şey değildir. Hiç bir millet, varlığının müdafaasında ve gelişmesin de ortaklaşa duygu ve düşüncelerini, devrin zorluklarını yenebilecek bir teşkilâta bağlamadan harekete geçemez. Böyle bir bağlantıdan mahrum olan hareketler ise, daima bir isyan mahiyetinden ileri gidemez. Bunun içindir ki, bizde Cumhuriyet Halk partisi, Türk milletini parçalamaya karar vermiş olan ve emsaline hiç bir cemiyetin tarihinde rastlanmayan büyük haksızlıkları devirmek azminden doğmuş bir teşkilâttır. Böyle zamanlarda, millet kendi varlığını devam ettirebilmek için tek kuvvet haline gelmeye mecbur olduğundan bu parti, hakikatte bir parti değil, milletin bizzat kendisi idi. Milletti. İsminin de ifade ettiği gibi o, millî birlik ve bütünlüğün bir sembolünden başka bir şey değildi.

Dünyamızın geçirmekte olduğu kargaşalık, rejimlerin bünyesinde de bazı değişme ve gelişmelere sebep olmaktadır. Fakat bunların hiç biri millî birlik ve menfaatı bozucu mahiyette değildirler. Yetişmiş milletler, kendi istiklallerini müdafaada nasıl bir birlik ve beraberlikle hareket ederlerse, kendi siyasal hak ve hürriyetlerini korumak işinde de her çeşit parti menfaat ve benciliklerinden üstün bir ruhla hareket etmeyi bilirler. Bu itibarle, sükûn ve istikrarını bulmuş görünen cemiye-

yetimizde de, her biri ayrı ayrı bilime, tarihe ve millî menfaatlara dayanan, özel mantık ve anlayışlı bir takım partilerin doğması zaruri idi. Bütün Türk partilerinde bu mantığın ruhu, her gün bir az daha gelişimde olan milletimizin müşterek ihtiyaç ve menfaatlarından başka bir şey değildir. Ve hemen her cemiyette de hakikat bundan ibarettir.

Partilerin gelişme, yerleşme, çeşitlenmesinin dayandığı toplumsal kanun bu olunca, bir millet meclisinde bunlardan bir kaç tanesinin bir arada bulunmasında şu önemli faydayı görebiliriz.

Birbirlerine karşı sorumlu kuvvetler halinde bulunmaları dolayısile, murakabenin, kurulması parti benciliğini yıkma sı; (bu bencilik, murakabe kuvveti olmıyan yerlerde istipdat halini alır; ve bazı fertlerin daha üstünlerine dayanarak seviye ve seciyelerinin tayin ettiği her çeşit tutku ve kaprislere kapılmalarını mucip olur.) Nihayet fikir ve vicdan hürriyetinin daha derinden veya yaygın bir surette yerleşebilmesi de partilerin çokluğuyla mümkündür. Bu hal, milletin hem siyasal ve hem ahlaksel terbiyesinde, poztif gelişmelere sebep olur. Zira ancak bu suretledir ki, insanlar tenkit etmek cesaretini ve selâhiyet sahipleri de, tenkit olunmıya tahammül etmek kahramanlığını gösterebilirler. Artık, kılasik bir konu halini alan diğer faydalarının yanı başında, en önemli bir sakınma olarak, demokrasi buhranına sebep olan parti yarışmalarının zaman zaman millî birliği tehlikeye düşürmesini kayitedebilirizki, bu, ancak geri, siyasal eğitimden mahrum ve henüz derebeylik zihniyetinden kurtulamamış cemiyetlerde görülür.

Hiçbir cemiyet, kendi imkân ve şartlarından ayrı, olağanüstü bir başarı gösteremez. Türk cemiyetinin bu bakımdan ulaştığı en yüce başarı, hükümet, millet ve parti... gibi hakikatta hep ayni birliğin bir ifadesi olan teşekküller arasındaki kaynaşmayı yaratmış olmasıdır. Bunun içindir ki, bizde her parti, kaynağını istiklâl aşkından, programını millî irade ve ihtiyaçlardan, kudretini, milletin tarihsel birlik, bütünlük ve ülkülerinden almaya mecburdur. Bizim sosyal ve siyasal şartlarımızın yarattığı en müsbet gerçeklik budur. Esasen biz bu birliğin gösterdiği kuvvet, ve kudret sayesinde dirki, dünyanın her çeşit buhranlı ve tehlikeli olayları önünde bütün milletlerin güvenini ve saygısını kazanmış bulunuyoruz. Bu itibarle, cemiyetimiz için çeşitli partilerin millet meclisinde yer tutmaları bir terakkidir; hatta ilerisi için pek büyük faydalar sağlaya cak olan ideal hareketlerin de bir müjdesidir.

Asıl mesele parti proğramlariyle bunları tatbika memur olanların ahlâk seviye ve meziyetleri arasındaki uygunluk ve uygunsuzluktadır. Bir kaç kişinin parti ideallerine uygunsuz hareketi veya bu idealleri tatbikteki beceriksizliği, bütün bir partinin bozukluk ve fenalığı demek değildir. Bu iki varlık arasında tam bir uyarlık ancak siyasal eğitimi yükselmiş cemiyet ve fertlerde görülebilir. Bu meseleyi gelecek nushamızda inceliyeceğiz.

Samsun ve San Fransisko

III

Cemil BİLSEL

Samsun 19 Mayıs diyarıdır. Kurtuluş tarihimizde yeri olan bu diyara ve bu diyardan başlayan millî harekete en büyük bilgi evimizin saygısını sunmak içindir ki, « Samsun Üniversite Haftasını» tertiplemiştim. Meğer, kader bana bu diyarı temsil etme şerefini saklıyormuş, Sayın seçmenlerimiz 30 Ağustos 1943 'de bana bu şerefi verdiler.

30 Ağustos da, 19 Mayıs da bu gün millî bayramlarımızdandır. Türk milleti 30 Ağustosda tarihin sayılı zaferlerinden birini kazandı. Fakat ona bu zaferi kazandıran, 19 Mayısda Samsuna çıkışıyle başlıyan hareket oldu. Bundan ötürü milli tarihte bu iki tarih birbirine bağlıdır. Benim 19 Mayıs diyarını temsile 30 Ağustosda çağrılışım bir tesadüfdür; fakat hayatımın güzel ve mutlu bir tesadüfüdür.

Bu iki tarih, memleketimizin en manalı iki ayını da birbirine bağlar. Bu iki ayın biri Samsunda şahlanmış at üzerinde uzakları gösteren büyük kurtarıcının 19 Mayıs çıkışını andıran güzel heykeli, öbürü yine şahlanmış at üzerinde ordularına ilk hedef olarak Akdenizi gösteren 30 Ağustos zafer anıtı.

Ben 27/7/1932 de İzmirde bu anıtın açılış töreninde bulundum. Heykelin üzerinde yazılı « Ordular ilk hedefiniz Akdenizdir» sözlerinin derin anlamını, o gün İsmet İnönü, zekâsının derinlikleri delen kudretli ışığıyle Türklere ve bütün dünyaya ne güzel anlattı: «Askeri vazifelerde ordulara bir şehir, bir ırmak, nihayet yine mahdut bir mıntıka gösterilmek âdet iken Gazi Başkumandan, kocaman bir denizi hedef göstermiştir. Akdeniz binlerce senedenberi medeniyet havzası ve dünya medeniyetinin geçididir. Gazi, meydan maharebesini müteakip o meydan muharebesinin neticesini ifade eden hedefi değil, Akdeniz siyasetinde ve Akdeniz medeniyetinde Türk milletinin lâyık olduğu yüksek mevkii almak hedefini göstermiştir. Millî mücadele dediğimiz tarih safhasının harikası budur.»

Musolinin Roma düsturunu ele alarak « Bizim deniz » diye haykırdığı günlerde «Türk milletine binlerce senedenberi medeniyette ve siyasette başlıca mevki tuttuğu Akdenizde» kendi iradesile ve yenilmez azmile « yerini ve vazifesini gösteriyordu. » Akdenizde Türkiye kuvvetli bekçilik, sadık ve dürüst dostluk, milletler ailesinde iyi geçimli, büyük ve sulhperver bir unsur olark elzem bir vücuttur.»

Karadeniz kıyısında şahlanmış at üzerinde atılmağa hazır durumdaki Samsun'a çıkış anıtı da pek geniş anlamlıdır. Çünkü, ordulara ilk hedef olarak gösterilmiş Akdenizle beraber Karadenizi de, bu iki denizi birleştiren boğazlarla İstanbulu da, bütün yurdu da amaçlamaktadır. Samsun anıtın da buraya çıkışıyle yapılış tarihindan baş-

ka yazı yoktur. Fakat Atatürk'ün nutkunda çıkış günündeki durum tam olarak çizilmiş ve amaç gösterilmiştir.

Boğazlardan geçiş, İstanbul ve karadenize varış birinci dünya harbinin en büyük başarılarından biri olark dünyaya ilân edilmişti. Yurdun her yerinde işgal kuvvetleri vardı, bu kuvvetlere dayanarak Karadeniz kıyılarında da Pontus hareketleri ve Kars'da Ermeni kuvvetleri vardı. Padişah ve hükümeti de devleti yok etmiye uğraşan kuvvetlerle el birliği etmişti. Büyük millet meclisi beyannamesinde dendiği gibi «Türk milleti Anadoluda hem harici düşmana karşı kıyam etmiş, hem de düşmanlarla birleşip millet aleyhine harekete gelmiş olan saray ve Babıâli aleyhine mücadele» etmiş idi.

Rusya bunlar arasında değildi, tersine Rusyaya, ihtilâl hükümetini devirmek için boğazlar yoluyla kuvvetler gönderilmişti. Bundan ötürü Türk ve Rus savaşmalarında benzerlik vardı. Samsun'a çıkışıyle başlayan millî hareket Büyük Millet Meclisinin toplanışiyle düzenlenince ilk kurulan hükümet şu düşüncede bulundu: Batıya karşı durum budur: milletçe savaşılacaktır. Fakat Doğuda durum nedir? bunu aydınlatma gerekdi. Bu sıradadırki Moskova radyosunun İslâm âlemine telsizle yolladığı mesaj Büyük millet Meclisinin 11 Mayıs tarihli 14 üncü oturumunda okundu. Bunda şu cümleler vardı :

«Devrilen çarlığın yaptığı İstnbulun zorla işgali andlaşaması yırtılmış yok edilmiştir. Sovyet Cumhuriyetleri birliği memleketlerinizin zorla işgalini ret ile ilân ederki İstanbul müslümanların elinde kalacaktır. Türkiyenin taksimine ve Türk topraklarında bir Ermenistan kurulmasına dair olan antlaşmalar yırtılmış, yok edilmiştir. Yine ilân ederiz ki İranın yok edilmesine dair yapılan antlaşma da yırtılmıştır.»

Bundan sonradır ki Büyük Millet Meclisi Moskovaya bir heyet yolladı. Dışişleri komiseri Çiçerin ilk toplantıdaki söylevinde Çarlık Rusyanın Türkiyeye karşı güttüğü politikayı kötüledi. Bununla beraber Çiçerinle anlaşma kolay olmadı. Büyük ihtilâlin büyük yaratıcısı Lenindirki, Türk — Sovyet dostluğuna temel kurdu. Odur ki, yolu biz açacağız, biz açamazsak siz açarsınız dedi. Doğu ordumuz yolu açtı. Moskova andlaşması böylece, 16 mart 1921 de imzalanabildi. Bunda, milletlerin kardeşliği ve halkın kendi kaderlerini serbestçe tâyin etmek hakkını tanıyan «iki taraf» ın istilâ siyasetine karşı mücadelede» birbirine dayanarak bir dostluk ve kardeşlik antlaşması yaptıkları belirtildi. Kars, Ardahan, Batum, 1878 de Osmanlı İmparatorluğundan (Ayastafanos) andlaşması ile tazminat karşılığı olarak koparılmıştı. Çünki Çarlık Rusyası hıristiyanlığı korumak için harbe girmişti. Koparılan yerlerde ise hıristiyan yoktu Bundan ötürü ihtilâl Rusyası «buralar halkını kaderlerini tayinde serbes bırakmıştı. Bunun üzerinedirki bu üç yerde kamu oya baş vurduk. 185 bin küsur oydan 82 bini Türkiyeye katılma oyu verdi.

Ben dokuz ay Batum vilâyetinin idaresinde bulundum. Batumda her rütbede yüzlerce Rus subayı, akademi üyeleri iş adamları vardı. Onlarda Türkiyeye oy verdiler. 1919 başında idareyi kendisine teslim ettiğim işgal orduları başkomutanı bana Rusların ve bütün unsurların Türk idaresinden memnunluk beyan ettiğini ve bunu resmi raporlarına yazdıklarını söyledi

Halkın serbest oyla verdiği kararı Moskova andlaşması koyduğu esas prensiple teyit etti. Yalnız Batum, tarafımızdan bir fedakârlık olarak bırakıldı. Ne yazık ki karşılıklı menfaatlar üzerine kurulmuş olan bu Türk Sovyet dostluğu bize ait olmıyan sebeplerle bulandı. Samsun Anıtının gösterdiği Karadeniz, boğazlar ve doğu illerimiz için istekler duyuldu. Biz Türk Rus iyi komşuluk ve dostluğunun büyük komşumuz için daha sağlayıcı teminat olduğunun nihayet anlaşılacağını umuyoruz.

Başlığıma yâni Samsun - San Fransiskoya dönüyorum.

San Fransisko ve Samsun limanından öbür yazımda bahsedeceğim. Bu yazımda anıttan bahsettim. Güzeller ve güzellikler diyarı olan San Fransiskoda Samsun anıtı gibi güzel ve mânalı bir anıt yoktur. Bu bakımdan Samsunnun San Fıransiskoya üstünlüğünü orada daima hatırladım ve söyledim.

Almanyanın teslim olduğu gün San Fransiskoda, hiç bir gösteri olmadı. Hattâ sevinç duyulmadı. Çünkü Pasifik harbinin bütün ağırlığını çeken San Fransisko Japonyaya durmadan asker ve malzeme yollayordu. Japonyanın teslim olduğu gün biz orada değildik. Elbette o gün San Fransisko bayram yapmıştır ve elbette bu zaferin büyük bir anıtı bu şehirde dikilecektir. Hem Birleşmiş Milletlerin zaferini, hem de kuruluşunu andıracak olan böyle bir anıt Pasifik incisine yaraşan bir anıt olur. O gün valimiz ve belediye başkanımız, dünyanın en güzel ve mânalı anıtlarından birini dikdirmiş olmanın gururiyle San Fransiskoya tebrik yollamayı unutmasınlar.

TAŞLAR

Yıllarca kırılıp ve ezilmekten,
Usanıp bıkmadın etmedin niyaz,
Her geçen ökçede sır sezilmekten,
Kendine teselli bulurdun biraz.

Sessizlik seniçin en büyük tasa
Gürültü ruhuna teselli verir.
Bir beyaz hayalki billur bir tasa,
Dökülen yaşların hüznüyle erir...

Fırtına, tipinin hırçın eliyle,
Yerde sürüklenir, uçar dağılır.
Sonunda yok olan emelleriyle,
Sahilde bir avuç inilti kalır.

Kartallar yuvası dik yamaçlardan,
Toprağın kalbine kadar uzanır.
Başlarda gezinen süslü taclardan,
Yerlerde sürünen sevgiyi tanır.

Bunları sanmayın hissiz bir yığın,
En ufak ıstırap onu yok eder..,
Önünde diz çökmüs mağrur varlığın,
Kibriyle öğünme aldanırsın der...

II

Sökseler kalbini bir çivi gibi,
Mümkünmü ıstırap yüzünde.
O, iken hayatın asıl sebebi,
Bunu farkettirmez çöken dizinde.

Taliin hiçliğe kavuştuğu gün,
Duyarsın [illegible]nde doğan ateşi
Benzin kaöpndeki aşk kadar ölgün,
Duyguna ar. laştır akşam güneşi

Siyah gömleğinin altında ruhun,
Bir örs üzerinde çelikleşecek.
Elinden tuttuğun kadehini sun,
Her içen kendinden biraz geçecek..

Seyfi Güvenli

Samsun Tarihinde

Önemli Olaylar

(Geçen sayıdan devam)

Kâzım DİLCİMEN

Elinde bulunan ve o zamanın her kapısını açmıya elverişli anahtarı kullandı kapı kolayca açıldı.

Belek, bir müddet durdu. Hiç bir taraftan ses soluk çıkmıyordu, yavaşça içeriye girdi. Avı yatakta uzanmış horul horul uyuyordu, pencerelerden giren ay ışığı Şerefettini aydınlatıyordu. Belek, fazla beklemeden iki mühlik darbe indirdi ve derhal kaçtı, onu kesin olarak öldürdüğüne inanıyordu.

Gündüz bile bu kadar ustaca bıçak atılamazdı çünkü iki darbe de ayni yere rastlamıştı. Halbuki Şerefettin hemen ölmedi. Bağırdı, işidenleri yardıma çağırdı. Belek çoktan kaybolmuştu, bağırtıya koşuşanlar Şerefettinin ağırca yaralandığını gördüler, Samsunda her eli silâh tutan, gözünü budaktan esirgemiyenler, katili aramaya başladı, Kâfir Samsunu halkı da meseleyi öğrenerek bu telâşe karıştı, onlar da katili aramaya koyuldular. Yollar, ormanlar, sazlıklar adım adım araştırıldı nihayet Belek bir yerde korkudan büzülmüş olarak yakalandı. Yaptığı kötü işi Nizamettinin teşvi ile yaptığını itiraf etti ve bağırtıla bağırtıla öldürüldü. Leşini köpeklere attılar. Şerefettin aldığı yaranın etkisi ile 10 gün sonra öldü. Çocukları İlhan katında, Nizamettin Yahyadan babalarının kanını istediler. Esasen Nizamettin Yahya; idaresizlik, rüşvet ve soygunculuk suçundan bir kaç gez yargıya çekilmişti. Nihayet onun da başı gövdesinden ayrıldı. (1301—701)

Bundan sonra basılan paraların ayarı bozulmamıştır. Fakat bunlar Olcaytu Mehmet Hüdabende ($\frac{1304}{704}$—$\frac{1316}{716}$) ve Ebu Sait Bahadır Han ($\frac{1316}{716}$—$\frac{1335}{736}$) adına basılmıştır.

Olcaytu Mehmet Hüdabendenin ilk yıllarında basılmış gümüş paraya ne Ahmet Ziyanın «Meskükât islâmiye takvimi» nde ne de Ahmet Tevhidin «Meskükât kataloğu» nda rastlanamazsa da evvelce Samsun Saylavı olan Süleyman Boşkan'ın elinde, bu yıla ait bir sikke vardı. Yaptığımız inceleme sonucunda bu sikkenin Millî Eğitim Bakanlığına iğesi tarafından armağan edildiği öğrenildi. Bu paranın bir tarafına ve ortada Kelimei Tevhit, Kelimei Tevhidin arasında Samsun adı, Kelimei Tevhidin etrafında ise ilk dört Halifenin adı vardı. Paranın diğer yüzünde İlhanın adı: Sultanül-âzam Giyasettin Mehmet Huda-bende halled-al-lahu mülkehu. Bunun etrafında da Fî senetün, erbaa, ve seb'amie yani yedi yüz dört yılı görülüyordu, biz, bu paranın kopyesini Samsun Gazi kitaplığı müdürü Şefik Alışık'tan aldık. Aslını ariyeten yanında bulundurduğu zamanlarda yine onun elinde görmüştük.

Darphaneye lâzım olan bakırın Gebiden sağlandığı, Ayasofya kütüphanesinde bulunan (Kitab-ün fi-l Hesab) adlı eserde adı geçen (Gâb) dan anlamak mümkün olduğu gibi gümüşlerin de Gümüş Bucağından sağlandığını tahmin etmek kabildir. Şu halde Samsun darphanesi için sağlanması icap eden madenlerin yine Samsun çevresinden getirildiğini ileri sürebiliriz.

VII

Ebu Sait Bahadır Han zamanında ve Timur Taş Noyanın Anadolu Genel Valisi olduğu sıralarda- Kale mahallesinin yerlileri tarafından kale kapısı mescidi diye anılan- bir mescit yapıldı ki bunun yazıtı bugün yine bunun kapısı üzerinde durmakta ve İlhanlıların burayı idare ettiğine canlı bir tanık ve biricik bir belge olarak bulunmaktadır. Mescidi yediyüz yirmi üç hicri yanı (1323) yılında Mevlevi Mahmut oğlu Evhad yaptırmıştı.

***

Timur Taş; babası Emir çobanın gözden düştüğünü ve asıldığını öğrenince durumundan kuşkulanarak, büyük kalabalıkla Mısır Sultanına sığındığı zaman yerine vekil olarak bıraktığı Eretna (Ertana diyede söylenip yazılan bu sözün Efresyab'ın Türkçe adı olan Ertunga'ya uygun olarak Ertuna yazmak isteyorsak da bir tahminden daha ileri geçmediği için yalnız bu hususta nazar dikkati celbetmekle yetiniyoruz) gün geçtikçe önem kazandı. Hele Ebu Saidin evlâdsız olarak ölümünden sonra(«736 H.»—1335) İlhanlıların iç işleri karışınca Anadolu halkı bu durumdan pek asılandı. Çoktanberi baştak ve bağımsız yaşamak istekleri gösteren, özellikle Güney Batı ve Batı Anadolu Beğleri bundan sonra daha çok önem kazanmış ve devletleri pekinlenmiştir. Sivasıda oturan Eretna da bağımsız kalmak için bu suları en uygun ve elverişli buldu. Buyruğu Kayseri ve Sivastan Karadeniz kıyılarına kadar bütün Türkmen boylarınca ulu tutuldu. Eretna'nın etgisi Sinop sınırlarını aştı. Samsun ve çevresi Ertenayı, bu zorlu devlet adamını tanıdı. Fakat Eretnanın yerini tutanlar, Türkmenler tarafından saygı görmedi, her Boy ve Oymak kendi başına işler çevirmeye bağımsız devletler kurmaya yeltendiler. Bu yeltenmelerden Canik Beğleri türedi.

VIII

Canik beğleri en az 5 bölgede yerleşmiş 5 aileden ibarettir:

1 — Kubat oğulları
2 — Taşan oğulları
3 — Bafra (Kavya) beğleri
4 — Canikli Tacettin ve oğulları
5 — Hacı Emir ve oğulları

Bunların en köklüsü Kubat oğulları, en çok yaşıyanı Canikli Tacettin oğulları ile Hacı Emir oğullarıdır.

Kubatoğulları; Tarihimizde pek üzerin de durulmayan son Selçuk Sultanlarındanll. Mesudun evlâtlarıdır. II. Mesudun oğlu Sultan Altunbaş Gazi Çelebidir. Bu zat en çok Amasya'yı kendine Başkent yaparak aralıklarla, fakat uzun zaman, saltanat sürmüştür. Bir düzüneye yakın oğlu vardı. Oğullarından birisinin adı Keykubat idi. Keykubat sözü; daha fazla ve kısa bir biçimde (Kubad)'a çevrilerek kullanılıyordu. Bu aile, Amasyayı kaybettikleri için daha çok dayandıkları Lâdik (= Laodikos) ve Köprü (Kedegare) taraflarında yerleştiler. Samsun da bunların elinde bulunuyordu. Bunlardan (Cüneyid bey) Samsunda iken Yıldırımın orduları Samsun önünde göründü. Esasen Kubat oğulları Sıvasta Eretna hükûmetini ele geçiren (Kadı Burhanettin) e karşı Osmanlı hükûmetini istiyorlardı. Cüneyit bey bir dost sıfatiyle kalesinin kapısını Yıldırıma açtı.

Yıldırımın yanında, Bulgaristanda kuvvetli bir aile kuran Kumanlardan ve Şişman hanedanından Aleksandr Şişman vardı. Bu Bey memleketinin Osmanlılar eline geçtiğini gördüğü ve talihinin Osmanlılarla birleşmesinde bir fayda meydana geleceğini sezdiği için islâmiyeti de kabul etmişti. Yıldırım Samsuna Cüneyit bey yerine Aleksandr Şişmanı tâyin etti. (1394M-7954) Niğboluda tutsak olarak Osmanlılar eline geçen genç Schiltberger de Yıldırımın maiyetinde idi.

Aleksandr Şişman; her halde Yıldırım - Timür savaşında bulundu. Mehmet Çelebinin Dede Sultanla yaptığı mücadelelerin birisinde şehit oldu. Kubat oğlu Emir Ali Çelebi Samsun, Lâdik ve çevreleri beyi iken Yıldırımın yenilmesini göz önüne alarak ve Mehmet Çelebiyi küçük görerek onun ilk zamanlarında Niksarı muhasaraya kalkışmıştı. Mehmet Çelebinin işe karışmasiyle mağlup oldu ve Taşan oğullarına sığındı. Bu zata Alâettin Ali bey de denirdi. Hayatının sonuna kadar Akalanda yaşadı. Orada (Ağlan dedesi) diye anılan türbenin sahibi zannolunur. Emir Ali Çelebinin hoşuna gitmiyen son hareketlerine karşılık Samsun Taşan oğlu Ahmet Beye verilmişti.

Fakat Ali Beyin oğlu Cüneyit Bey-ki önceleri babası adına Samsunu idare ederdi- bir kolayını bulup Ahmet beyi öldürdü Samsunu ve daha ötesini yine kendisi idareye başladı. (1414 M-817H)

Cüneyit bey Osmanlılara mütemayil olduğu için bu vak'a Osmanlı tarihlerine bir fetih gibi geçirilmiştir.

Cüneyit bey 821 (1418 M.) göçme yılına kadar Samsun ve ağlebi ihtimal Lâdik, Havza ve Çarşamba taraflarında (ki bu son şehir henüz kurulmamıştı) saltanat sürmüştü.

Canikli Tacettin oğullarından Alp arslan oğlu Hüsamettin Hasan Bey; babası gibi Niksarı kendisine Başkent yapamamak zorunda kalmış olduğu için bugünkü Çarşamba güneyinde (Ordu) köyünü kendisine Başkent yapmış ve Bafrayı eline geçiren Candar oğullarından Kötürüm Bayezidin oğlu Hızır beğle sözleşerek birlikte harekete geçmişler ve Cüneyit beyi Terme ile bu günkü Çarşamba arasında öldürmüşlerdi. Bunun üzerine Samsun İsfendiyar oğluna, diğer yerlerde Hasan beğe intikal etmişti.

Anadolunun bu bölgesinde uygunsuz hallerin belirdiğini ve Kâfir Samsun'un kazaen yandığını işiten ve öğrenen Mehmet Çelebi; Rum beğlerbeğisi (yani Sivas, Çorum, Yozgat, Amasya, Tokat ve Canik beğlerbeğisi) Biçer oğlu Hamza beği bu işlerin düzenlemesine memur etti.

Tokatlı Biçeroğlu Hamza beğ derhal gelip Kâfir Samsununu sardı, ekser halkı gemici olan Kâfir Samsunlular yangından sonra gemilerine binip gittikleri için mukavemet edemediler. Şehir, kolayca zaptedildi ve taş üstünde taş bırakılmıyarak şehir tamamen yıktırıldı.

Menfaat birliği yüzünden yıllarca birbirlerile dost geçinmiş olan islâm ve kâfir Samsunu birbirini çekemezlerdi. Esasen müslüman Samsunu; kâfir Samsununu düşürmek maksadile bu tarihten en az 300 yıl önce kurulmuştu. Zamanın gelişatı bunu sağlıyamadı. Nihayet Türk siyasası onu tamamen ve kökünden yok etmeye muvaffak oldu. Şehir bir yangından sonra düşüp tahrip edildiği için biricik kalan Samsun şehri halkı tarafından buraya Kara Samsun adı verildi.

Kara Samsunun düştüğü haberi Mehmet Çelebiye muştulandı ve artık Müslüman Samsununda ele geçmesi nin kolay olacağı ulaştırıldı. Bu güzel haberi alan Mehmet Çelebi dağlar, dereler, tepeler ve derbentler aşarak Merzifon üzerinden Samsun kalesi önünde göründü. Samsunu idare eden Candar oğlu Hızır bey; bu yer götürmez askerle gelip ciddî bir durum gösteren Mehmet Çelebi ile mücadele edip muvaffak olacağına aklı yatmadığından kendi arzusiyle Samsun kalesini Mehmet Çelebiye teslim etti. Mehmet Çelebi, Hızır beyi yanında alıkoymak istedi. Ona atasının vereceği dirliklerden daha iyisini vereceğini söylediği halde o, kardeşi Kasımın Osmanlı Sultanı katında olduğunu ileri sürerek kendisinin affedilmesini rica etti. Hıl'atlar ve hediyelerle babası mülküne gidilmesine müsaade edildi. (822—1419 M. yılı yazlarında) ve Samsun kesin olarak Osmanlı ülkesine eklendi.

Taşan oğulları : Eymir oğlu Taşan bey, Emir Yeşbek gibi II Mesudun oğlu Altınbaş Gazi Çelebinin vezir ve ya komutanlarındandı. Bir zamanlar Muraddin Hamza tarafından idare edilen Bavra—Bafra beyliğinin (Kavya) güney taraflarına raslıyan Köprü taraflarını daha Altınbaş zamanından beri idare ediyordu. Her halde orada çiftlikler kurmuş, halkını kendisine bağlamıştı. Belki de Taşan bey; Köpek oğullarından olup oranın yerlisi bulunuyordu. Altınbaşın ölümünden ve Moğul şiddetinin zaiflamısından sonra Köprü, Zetin, Merzifon ve Havzada bir hükûmet kurdu. Bunun kardeşleri İdris, Zekeriya beyler de Taşanı büyük tanımakta ve bu toprakları birlikte idare etmekte idiler, bunlar Kubat oğulları zararına sınırlarını genişletmiş bir aile idi.

Zekeriya beyin Umur ve Haydar adında iki oğlu vardı, bu aileden meydana gelmiş ve adları az çok mazbut başkalarıda var ise de tarihe adı geçen Haydar beydir. Bu zat ihtiyar oluncuya kadar Köprüde (Kaleikebir veya Kocakayası) denilen yerde kaldı. Hiç bir olay onun rahatını bozmamıştı Murat II, Amasyada vali iken lalası Yürgüç=(çok seyirten) Paşa da yanında bulunuyordu. Haydar bey; durumu icabı, kuvvetli hükümdarlarla komşu beyliklere türlü hediyeler göndererek mevkiini muhafaza eder ve ben ölene kadar kimseye tâbi olamam derdi. Kalesi sağlamdı, sarp bir yere kurulmuştu, kale içinde her türlü muhasaralarda yetişecek kadar erzak ve cephane bulundururdu.

Yürgüç Paşa, Osmanlı bütünlüğünü sağlamak için küçük beylikleri ortadan kaldırmak gayesini tutmuştu. Nihayet Haydar beyle de hesaplaşmak zamanı gelmiş çatmıştı. Yürgüç, Kocakayası sarp ve sağlam bir kale olduğunu ve içinde uzun müddet muhasaraya yetişecek kadar erzak ve mühimmatla dolu bulunduğunu bilenlerden öğrendi.

Haydar beyin çok güvendiği Tayfur adındaki adamı, Yürgüç Paşanın adamları tarafından kandırıldı, kendisine bir çok paralar ve hediyeler verdiler, kendilerine yanaştırarak kalede bulunan erzak ve muhimmatı yakmasını teklif ettiler. Tayfur aldığı paraların ve hediyelerin hatırı için efendisinin üzerine titrediği mühimmat ve erzakı bir gecede yaktı ve haberi hemen Yürgüç paşaya ulaştırdı. Kaleye yenimühimmat ve erzak yığılmaya imkân bırakılmadan Yürgücün kuvvetleri hisar önündegörüldü. Müdafaası kabil görülemediğinden kendi arzularile kaleyi teslim ettiler. Kocalmış Haydar beye, oğlu Kasıma ve adamı Tayfura başka dirlikler verilerek tatmin edildiler. (1430 M - 833 H) (Sonu var)

SAMSUN'DA
Sıtma Mücadelesi

Cumhuriyet Hükûmetinin Halkımızın sağlığını koruma için kurduğu önemli teşkilât ve tesisattan biri de şüphesiz Sıtma. Frengi ve trahomla mücadele teşkilâtlarıdır.

20 küsur sene evvel Samsun, Çarşamba, Terme, Bafra ilcelerini ihtiva eden, bugün İlimizin diğer bazı ilceleriyle civar İllerde bazı İlçelere de teşmil edilen (Samsun Sıtma Mücadele Mıntakası) nın Samsun Merkez İlceleriyle, diğer 8 ilçesinde 945 senesinde yapılan işler ve alınan işler ve alınan iyi sonuçlar aşağıya derc ediyoruz :

Sıtmalı olan 337 köyde yapılan olağan üstü savaşta 128862 kişi muayene edilmiş ve bunlarden 53869 unu sıtma tedavisine alınarak bunlara yetecek kadar atebrin, plazmokin verilmiş ve lüzum görülenlere kinin şırınga edilmiştir .

Arazi ıslahı bakımından da bu İlcelerde önemli işler yapılmıştır. Yeniden 37384 metre uzunluğunda kanal açılmış 102530 metre uzunluğunda kanal temizlenmiştir. 61580 metre kare bataklık kurutulmuş ve 28105 metre kare çukur doldurulmuştur. Yeniden 12345 metre uzunluğunda hark açılmış ve 63917 metre hark temizlenmiştir. 15920 metrelik dere temizlenmiş 15 adet bent yaptırılmıştır. 13718 metre kare gölçük suyu boşatılmış ve 28 çeşme ayağı temizlettirilmiştir.

Sivrisinek ve sürfelerini yok etmek için 15289 kilo mazot ve 9275 gram parisyeşili sar edilmiştir .

Sağlık Bakanı Sadi Konuğun esaslı ve pratik çalışmayı hedef tutan eserlerinden olan Olağan üstü sıtma savaşının pek bariz sonuçlarından birine hepimiz şahidiz .

Filhakika bu çalışmalar sayesinde 945 senesi zarfında Sivrisinekler çok azalmış ve şikâyete yer bırakılmamıştır.

Kem alât ile kemalât olamaz sözü pek doğrudur. Yeter kadar Elemau ile muntazam bir programla çalışmaların neticesini gördük ve memnun olduk .

Sağlık Bakanımızdan etraflı ve iyi görüşlü çalışmalarında devam etmesini diler ve şükranlarımızı bu sütünlarda da kendilerine sunarız .

19 MAYIS

SENİ ÖZLİYECEĞİM

Beyaz kotra ile sahilden
Sessizce ufuklara doğru
Bir kuş safiyetile uçan yaz,
Seni özliyeceğim.

Köhne kulübenin saçaklarına
Sefaletin asıldığı
Ve çürük köprü altlarına
Açılâın ilk damladığı gün

Leyleklerin sırtında göçen yaz
Seni özliyeceğim!..

V. FALAY

içkiler ve alkol

Dr. Mazhar ÜLGEN

Pek eski zamanlardan beri insanlar keyf veren içkiler yaparak kullanmaya başlamışlardır.

Şarap, inek sütünden yapılan kefir ve kısrak sütünden yapılan kımız gibi.

İslâmiyetin ilk devirlerinde terakki ve tekâmül eden müslümanlar şaraptan alkol (arapça elküül) çıkarmışlardır ki, mağribi arapçadan Avrupa dillerine geçen bu kelime bugün milletler arası kullanılmaktadır. (Alcool)

Alkol bir çok ilâçların hazırlanmasında ve cerrahlıkta kullanılmaktu olduğu gibi muhtelif içkiler içinde şahsî, ailevî ve sosyal bir çok felâketleri de hazırlamaktadır. Bu yüzdendir ki içki ve benzerlarine (keyf veren zehirler) denilmektedir. Araplar ise (ümmül hebais) demektedirler. Çünkü bir çok habesetleri, fenalıkları meydana getirdiği gibi, alkoliklerin çocukları üzerinde de fena tesirleri istatistiklerle sabittir.

Alkol vücut için lâzım mıdır? yani insanların behemal alkola ihtiyaçları varmıdır?

Halk arasında fena ve yanlış bir propaganda eseri olarak alkola ihtiyaç bulunduğu kanaatı vardır. Hatta bazı kimseler vücudun kaç gram alkola ihtiyaç bulunduğunu da sorarlar.

Alkol mutlâk bir ihtiyaç olsaydı hilkat tabiî olarak yaratırdı. Alkol ancak hekimliğin tavsiye ettiği şekil ve miktarlarda faydalıdır. Lüzumsuz yere veya fazla miktarda ve bilhassa âdet edinilerek devamlı surette kullanılırsa vücudu zehirler ve bir çok fenalıklar meydana getirir.

Alkol bir gıdamıdır yoksa zehirmidir?

1902 Benedikt ve Atvvater bir gram alkolün 1.75 gram glikoza (şekere) muadil bir kudret meydana getirdiğini ve bu bakımdan bir gıda olduğunu kabul etmişlerdi. Hattâ Fransız kimyagerlerinden Arman Gautier vücudun beher kilosu için 24 saatta bir gram alkola ihtiyacı bulunduğunu söylemiştir. Fakat gıda olarak kullanılan alkolün vücudun bir kilogramına mukabil 1: 1, 1/2 gram hesabile alınması ve 15 dereceden aşağı sulandırılmış olması lâzımdır. Bu fikir Avrupalılara göredir. Bizde kalori veya kudret meydana getirecek her mevsime göre çeşitli ve çok bol miktarda meyvalarımız vardır. Fındık, üzüm, badem incir gibi.

Alkolün tesiri :

Alkol az miktarda alınırsa evvelâ sinir cümlesini tenbih eder, enerjiyi artırır, beyini faaliyete sevk eder. Fakat alkolün bu önceki tesiri geçince bir düşkünlük meydana gelir, yani önceden artmış bulunan kalbin, akciğerlerin, beyinin, ve etlerin enerjileri tabiinden de aşağı düşer. (Haydarpaşa Okulu Tıbbiye iken doğum dersleri için haftada iki defa Kadırgaya giderdik, kışın bazı arkadaşlar ısınmak maksadiyle 1—2 kadeh konyak içerlerdi, İstanbul tarafına geçince 1—2

kadeh daha içerler ve Haydarpaşaya üşüyerek titriyerek dönerlerdi. Ben mahallebiciye uğrar bir metelik vererek bir bardak pekmez içerdim, akşama kadar ısıtıcı tesiri devam ederdi. 935 te çıkardığım (Çocuk Bakımı) kitabımda da kışın okullara giden çocuklara her sabah kahvealtısında pekmez içirilmesini tavsiye etmiştim).

Alkol fazla olmadığı takdirde: Evvelâ sinir hücrelerini; sonra diğer örgüleri ve hassatan züriyet örgü ve hücrelerini zehirler ve bu suretle bir sürü hastalıklar meydana getirir ve bunlara (Alkolik) denir .

Sarhoşluk nedir ?

Fazlaca alkol alan bir kimsede geçici, fakat az çok sarsıcı bir takım aksidanlar görülür. Yani o adam had bir surette zehirlenmiş ve sarhoş olmuştur.

Sarhoşlukta başlıca 3 safha çarpar :

1 — Birinci safhada gözler parıldar, çehre kızarır, vücutta sıcaklık duyulur, çünkü beyinde, etlerde ve akciğerlerde eksitasyon vardır. Enerji armıştır.

2 — İkinci safhada: dikkat ve muhakkeme azalır, esneme başlar, sayıklama ve sallantılı yürüyüş vardır. Bazılarının dilinde rekâket vardır. Sarhoş tam bir iradeye sahip değildir.

3 — Üçüncü safha (Koma) tablusudur. Yani türkçe (sızmak) devridir. Bu devirde duygusuzluk vardır. Vücut soğur, hatta soğukta kalırsa ölüm ile nihayetlenir. (Yani bu devreye gelen sorhuşa bacağından tutup sokağa atsanız haberi olmaz) Ameliyat yapılacak hastalara kloroform koklatıldığı zaman da bu devre görülür.

Bazı sarhoşlarda keder, yeis ve bazılarında somnanbolizm (yani uyku halinde dolaşmak) görülür .

Alkolizm: devamlı surette içki kullananlara (Yani alkoliklerde) mide genişlemesi, mide ve barsak iltihapları, siroz denilen karaciğer hastalığı, kalpte büyüme ve genişleme ve yağlanma gırtlakta iltihab sinirlerde bozukluk, yüzde sivilceler görülür. Karıncalama ve yanma his edilir.

Sarhoşlarda itimatsızlık, sui zan, uykusuzluk, irade ve muhakemede zafiyet, ahlakta bozukluk, titremeler, konuşmada bozukluk görülür. Bir üşüme veya bir tramatizm veya şiddetli heyacandan sonra (Delirum tremens— titremelerle beraber sayıklama) sahneye çıkar .

Bunlarda cinayetler, cinnetler ve intiharlar da çok görülür. Mirona göre deliliklerin 100 de 15 şi alkoldandır. Bukiyyon intiharların 100 de 25 şini alkoldan ileri geldiğini kabul ediyor.

İçkinin ailede fena tesirleri: Alkol aile arasında bozgunluğu, çözülmeleri meydana getirdiği gibi babanın içki kullanması çocuklarıda içkiye sürükliyebilir. İçkinin fazlalığı ve devamı kadını ve çocukları aile ocağından soğuktur. İçkiye verilen para çoluk çocuğun rızıkından kesiliyor. ve binnetice ailede sefaleti mucip oluyor... Baba kazancının bir kısmını içkiye verince evin ve çocukların ihtiyaçlarını ihmal eder, devam eden yoksuzluk ve sefalet bazan çocukları felâkete ve kadını fuhuşa sevk edebilir.

Jaduet Fransa için yaptığı bir hesapta senede 1 500 000 000 Frank içkiye sarf edildiğini, içki yüzünden zayı olan günlerin ve kayıp edilen kazancın 1 300 000 000 franga ulaştığını bildiriyor (eski frank değeriyle)

Çok teessüf edilirki bizde de içki içenler günden güne artmakta ve içki köylere kadar sokulmaktadır. Zavallı

KIZLARIM

Ömrümün nurudur birinci kızım,
Işık tutar bana yolum boyunca,
Alsancak üstünde altın yıldızım,
Dalgalanır gökte, nura değince..

Her akşam sevinçle yolumu bekler,
Boynuma sarılır, cebimi yoklar,
Arar, kendi gibi cici bebekler,
Neşe dolar gönlüm, onu görünce.

En derin bir sızı yaksa içimi,
Yorgunluk, çökertse bütün gücümü,
Bulurum yeniden ben sevincimi,
Yavrumu, bağrıma basıp sarınca.

Doğdu, uğur bu yıl ne büyük gerçek,
Açıldı yuvamda yeni bir çiçek,
Başım, saadetten göğe değecek,
Yıldızın yanına hilâl koyunca.

Coş ırmak suların taşıp köpürsün,
Mutlu bir babasın, mutlu bir ersin,
Bu yüce mutluluk ömrünce sürsün,
Yuvan mutlu olsun yıllar boyunca ...

Süreyya Irmak

köylü ayranı; bırakıp içkiye meyl etmektedir... (929 da rahmetli Dr. Osman Nuri, Dr. Servet, Doktor Hasan Fehmi ve Avukat Refik ile yeşilay cemiyetini kurmak istedik. Fakat ortaya atılan bir teklif yüzünden bu kurum doğduğu zaman öldü. Çünkü İdare Heyetine hiç bir içki kullanmayanların seçilmesi karar altına alınmıştı. Halbuki ağzında sıgara bulunan bir doktor hastasını sigaradan men edebilir.

İçkinin ırk üzerine tesiri: Alkolik aile çocuklarına bazı kusurları miras bırakırlar. Alkoliklerde tenasül örgülerinin zehirlenmesi yüzünden çocuk düşürmeler, vaktinden evvel doğumlar ve hatta vaktinden evvel ölümlere çok tesadüf edilir. Çocuklarda vilâdi zafiyet, infeksiyonlara kabiliyet vardır. Bundan başka alkoliklerin çocuklarında dilsizlik, sağırlık, enfantilizm denilen çocuk çehre ve bünyesi, cücelik, mikzödem, kore, ihtilaçlar, sara, isteri, budalalık, cinayetlere meyil ve inhimak melankoli, mani denilen delilik, bedenî ve ruh bozukluklar görülür

Legrain 761 alkolik aile çocuklarında yaptığı tetkikatta; bunlardan 322 sinin dejenere, 155 inin deli, 131 nin saralı olduğunu meydana koymuştur.

Yurttaşların ve ırkımızın korunma ve selâmeti için (Yeşilay) kurumlarının kurulması, kuvvetli ve devamlı propagandalar lâzımdır .

Hangi Şehir ve Kim Kozmopolittir?

Ömer ORHUN

«Her hangi bir yerde Samsundan söz açılıyor; bu şehirde muhit edinmekten veya sosyal ilgiden sohbet edilirken, oldukça aydın tanıdığımız bazı kimselerin bile, bırak Samsun kozmopolit bir yerdir; kimsenin kimse ile alâkası yoktur; diyerek konuşmayı kesip attıkları görülmektedir. İşte bu yazı bu gibilere bir cevap olmak üzere kaleme alınmıştır.»

Türkiyede, ticaret önemi dolayısile bazı şehirlerin diğerlerine nazaran gittikçe kalabalıklaştığını görmekteyiz. Bu olayın ekonomik sebeplerden ileri geldiği şüphesizdir. Çünkü ekonomik durumun sosyal tekâmül ile büyük bir ilgisi vardır. Biryerde ticaretveya endüstri inkâşafı görülürse orada aynı zamanda insanlar çoğalır. Fakir yerlerin ahalisi zengin yerlere, köy halkı da şehirlere iner. Karabükte bir şehrin meydana çıkması, Kırıkkalede modern bir merkezin göze çarpması oralardaki kurulan fabrikalar değilmidir? Yine Ankaranın 20 binden 227 bin nüfuslu bir şehir olması, İzmirin, İstanbulun devamlı bir şekilde büyümeleri, ticaret, endüstri merkezleri olmasından değilmidir? işte bunun içindir ki, Türkiyede son yıllarda bazı şehirlerin diğerlerinin zararına olarak büyüdüklerini 1945 sayımı sonuçlarından kolaylıkla görebiliriz.

Samsun da gittikçe büyüyen şehirler arasındadır. Devamlı bir artış göstermesindeki sebep, denizi olması ve ticari bir yol ile Orta Anadoluya bağlı bulunmasından, yani kestirme olarak alış veriş yeri bulunmasındandır.

Bu artışı gözden geçirelim :

1927	30.333
1935	32 482
1940	37.216
1945	38 417

Görülüyor ki artma devamlıdır. Bu da yalnız doğumdan değil, bilhassa başka yerlerden gelme suretiledir. Çünkü Samsunun bir yıllı'. doğumdan artışı 267 dir halbuki istatistiklere göre ise genel fazlalık 947 dir. Bundan da Samsunun insan çeken bir merkez oluşu meydana çıkar.

Şüphesizki, gittikçe büyüyen Samsunda henüz birbirini yeni tanıyacak olan veya tanımış olan insanlar vardır. Bunlar her yönden birbirlerine karşı bir müddet için ilgisiz kalacaklardır. Çünkü bir yerde yeni birleşenler bilhassa ekonomi alanında çok gayret sarf etmeleri dolayısile, bu yerin sosyal alanındaki bağlarına muvakkaten ilgisiz görüneceklerdir. Hattâ bir az daha zenginleştikten sonra daha büyük merkezlere nakletmeleri de ihtimal dahilindedir. Fakat dikkat edilirse hepsi de bir memleket evlâdıdırlar.

Şimdi böyle bir şehire ve halkına kozmopolit diyecek olursak ne derece doğru konuşmuş oluruz. Halbuki, kozmopolit kelimesinden çıkardığımız manâ, bir insanın bütün dünyayı kendine bir vatan gibi saymasındandır. Bu gibilerin hayatları daima ticaret olduğu için bütün ömürleri dünyayı dolaşmakla geçer. Bugün burada yarın başka bir yerdedir.

Yakın tarihimizde Anadoludaki ticaret şehirlerinde ecnebilerin çok olduğunu hepimiz biliyoruz. Bunlar istiklâl savaşından sonra hemen hemen bütün şehirlerimizden ayrılmışlardır. Yalnız bir kaç şehrimizde bugün meselâ İstanbul, İzmir, Ankara gibi büyük merkezlerde kısmen ticaret, kısmen yapı işlerile uğraşan pek az ecnebi vardır. Dikkat edilirsa bu gibi Avrupalıların milliyetleri de belli değildir. Bunlara biz levanten diyoruz ki, işte halis kozmopolitlerin bunlar olması icabeder. Bunların lisanı da bazan İtalyanca ve çok defada Fransızcadır.

1945 sayımına göre Samsunda Türk olmıyanların sayısı 394 dür. Bunlardan bir kısmı da, sonradan ticaret için Samsuna gelmişlerdir. Şu halde 38417 nüfuslu bir şehirde 394 gibi bir azlığın bulunmasile Samsun'a kozmopolit muhit, damgasını niçin vuruyoruz. Bu azlığın şehirle ilgisinin az olması, Samsunda sosyal alanın dar olmasını hiç bir zaman icap ettirmez. Çünkü Anadoluda yani Türkiyede bir şehir düşündüğümüz zaman aklımıza bir Türk topluluğu gelmektedir. Şu halde Samsun da ahalisi bakımından pek âla birlik gösteren bir Türk memleketidir.

Buradaki insanların, şu veya bu komşu illerden gelmiş olması bir noksanlık değil bilakis Samsun için bir meziyettir. Eğer Türkiyemizdeki Samsun gibi benzeri büyük şehirlere kozmopolit diyecek olursak acaba Balkan memleketlerine bütün Avrupadaki şehirlere, Parise, Londraya, Viyanaya nihayet Amerikaya Nevyork'a ne demememiz icap eder. Şanghay gibi daha bir çok Asya merkezlerinde, İngiliz, Fransız, Amerikan mahalleleri vardır. Buralarda yerleşen Avrupalılar karşısında memleketimiz için böyle bir söz sarfı nedendir?

Bugün millî bir teşekkül devri yaşıyoruz. Çeşitli yerlerde görülen bazı hususiyetler zamanla azalmıştır. Eski devirlerin mirası olarak kalan lisan ve diğer bakımdanki ayrılıklar da çoktan ortadan kalkmıştır. Müşterek lisan ve müşterek duygu gittikçe yerini genişletmektedir. Esas seciyemizi muhafaza suretile diğer zümreleri temsil etmek, aynı zamanda Türk olmıyanların ekonomideki üstünlüğünün önüne geçmekteyiz. Hele son yıllarda gerek endüstri ve gerekse ticarette bütün Türklerin girişmiş oldukları gayretleri düşünecek olursak, yalnız Samsun değil Türkiyenin her şehrinde, iş, Türklerin elindedir. Bu itibarla hiç bir şehir olmadığı gibi Samsun da kozmopolit değildir.

ANAMA

Geçirdiğin yıllardan binbir hatıra saklar,
Saffete senbol olan saçlarındaki aklar..
Onlar, senin gecenin en kutsal bir ışığı.
Sana ne yaraşıyor yüzünün kırışığı;
Çünkü orda: şefkatin, sabrın manâsı vardır.
Söyle Anam, sen gibi kimin anası vardır?..

Sabahat ACUNER

Samsun'da Eski Türk oyun ve Sporları

Mustafa ÜLKEN
Beden terbiyesi öğretmeni

Samsun ve çevresindeki oyun ve sporları incelemeden önce, bazı okuyucularıma bir mukayese imkânı verebilmek ümidiyle, eski Türk sporları hakkında, kısa da olsa, bilgi vermeyi faydalı buluyorum.

Spor aşkı Türklerde, zaman zaman parlayıp sönen bir kapris, bir süs ve özenti şeklinde değil, ilk kültürel insan topluluklarının kürre üzerinde görünüşünden bu zamana kadar sürüp gelen kuvvetli bir gelenek halinde yaşar. Tahrif edilmemiş tarih belgeleri Türkleri, dünyanın en centilmen ve sporcu bir milleti olarak tanıtır. Zaman geçtikçe her iyi işte Türklerin insanlığa önder olduklarını anlıyoruz. Sporda da böyledir. Kültürel Asya topluluklarından Hintlilerin Yoga metodunun Dharma, Kama, Artha ve Moksha prensipleriyle Türk spor telâkkisini karşılaştırarak bu neticeye varmış bulunuyoruz. (Fazla bilgi edinmek istiyenler, toplulukların yükselişinde beden terbiyesinin rolü» adlı kitabımıza ve H. B. Kunter'in Eski Türk Sporları adlı eserine müracaat edebilirler.)

Sporların sosyal kıymetini herkesten iyi kavrıyan Türk, ona milletçe yükselişini sağlıyacak yönü vermekte de üstün bir zekâ eseri göstermiştir. Onun sosyal hayatının millî varlığının gelişip kuvvetlenmesine hâdim, vasıta haline koymuş; gençlerin bedence olduğu gibi moral bakımından da istenilen olgunluğa ulaşmalarında gerekli terbiye ve tetbirleri gözden ırak tutmamıştır. Türkler, muhakkki, eskiden üstün bir organizasyon kabiliyetine maliktiler. Mükemmel bir iş birliği ve uyarlık içinde amacına varan büyük göçler, Sığır tâbir edilen sürek avları ve savaş kuralları bunun canlı örnekleridir. Spor, her yerde ve her çağda Türkün hayat, sağlık ve neşe kaynağı olmuştur. Onsuz bayram, düğün, dernek, hattâ merasim düşünülemezdi.

Cennet ki insanların en kuvvetli arzu ve isteklerinin bir tasviridir. Türkler onu : «herkes kendi soyunun boyunun içinde, avlar, şölenler, atkoşuları, oyunlarıyla gülerek, eğlenerek yaşadıkları» bir yer olarak düşünmüşlerdir. Bu, Türklerin saadet ve zevkleri hakkındaki kanaatlarının açık bir ifadesidir.

«Yarabbi, bu Türk güzelleri ne yiğit, ne kan dökücü erler. Kirpik okiyle heran birisini avlamaktadırlar!» diyen şâir, okun Türkü tamamlıyan bir nesne olduğunu ve ona ne kadar yaraştığını ne güzel ifade etmiştir!. Hayatı amansız bir mücadele olarak gören ve öyle yaşıyan Türk, vücudu atalete sevkeden sefih zevklerden uzaktı ve tenbellik, miskinlik denilen

uğursuz nesnenin varlığından habersizdi. Onun için dünyada sur'at ve hareket mefhumu «kuş kanadiyle, er atıyle» idi.

«Bacaklarımın arasından yüz at geçti» diyen Türk, yere inmeğe tenezzül etmemiş veya buna fırsat bulamamış gibidir. Dünyanın en ünlü binicilerinden olan Araplar bile islâmiyetten sonra, Maveraünnehir'de Türk süvarisiyle karşılaştıklarında hilâfet merkezine : «ata yapışık bir millete rastladık, bir türlü yenemiyoruz!» haberini göndererek bunu teyit etmemişlermiydi?

Gerçekten eski Türk sporları tetkik edilirse buuun bir mübalağa olmadığı anlaşılır. Güreş, kılıç, kalkan oyunu gibi bir kaçından başka, cırıt, çöğen, Beyge, Kökbüri, av, atıcılık v. s. kısmen veya tamamen at üzerinde yapılan mücadele ve yarışma sporladır

Kökböri : Kesilmiş bir oğlağı, (kesilen hayvan oğlaktan başka her hangi bir hayvan yavrusu da olabilir) Birbirinden kapmak için yapılan engelli bir at yarışıdır. Philipp Borchers adındaki Alman gezgini,, Pamir dolaylarında, eşraftan birinin sünnet düğünü münasebetiyle, gördüğü Kökböri'yi şöyle anlatmaktadır:

Atlı, hayvanı yerden kapar, koşar. Çevresi sınırlandırılmış meydanı, hayvanı kimseye kaptırmadan, bir defa dolaşırsa bir puvan kazanmış olur. Hayvanı yere atar. Bu sefer hayvanı bir başkası alır, koşar. Kim fazla puvan alırsa günün galibi odur. Bu oyunu Özbeklerde oynar. Özbekler bu oyunda duvarları, harkları, çukurları aşıp koşarlar hattâ Zerefşan nehrini yüzerek geçerler. Bu oyuna fakir ile zengin, kul ile çelebi hepsi bir arada iştirak eder. Evlenme münasebetile yapıldığı zaman bu oyunlara gelinlerinde katıldığı olur.

Orta ve şarki Asya Türklerinde muhtelif vesilelerle yapılan şenliklerde olduğu gibi özel veya genel matem merasimlerinde de spor hareketleri ve millî oyunlar eksik değildir. Orta Asya Türklerinde Huday yolu denilen gelenekte spor hareketlerine ve millî oyunlara vesile olur. Hudayyolu hayır yapmak istiyenlerin verdiği genel ziyafetlerdir. Tanrıdan yardım veya Tanrının lütfuna arzı şükran için yapılır. Ölüleri anmak, hastalara şifa dilemek, erkek çocuğun dünyaya gelmesi, bir hastanın iyi olması, bol hasat vesaire gibi vesilelerle yapılır. Hudayyolu'na o yerin halkı kâmilen dâvet edildiği gibi gelen geçende alakonur.

Sevinçli günlerde yapılan Toylar geniş spor hareketleri ve Beygelerle müterafık şölenlerden ibarettir. At yarışları, pışan atma musabakaları, pehlivan güreşleri toylar gibi Hudayyolunun da başlıca hareketini teşkil eder »

Beyge : Daha ziyade belirli bir yönde yapılan mükâfatlı bir atlı yarışma sporudur. Resimlerden anlaşıldığına göre bu oyunda kesilmiş oğlak yerine bir hayvan postu kullanılmaktadır. Resimde atlıların birbirine girip postu kapışmak için itişip çekiştikleri görülmektedir.

Karakucak cirit, tâbir edilen yağsız güreş gibi sporlar hemen herkesçe bilinen sporlardan olduğu ve Anadolunun her tarafında hâlâ yapılmakta olduğu için bunlar hakkında bilgi vermeyi lüzumsuz görüyoruz. Gelecek yazılarımız da, Samsun çevresinde yapılan bayrak yarışı, post yarışı, fındık gömleği oyunu gibi sporların yapılış tarzlarını ve eski Türk sporlarile ilgilerini incelemeye çalışacağız.

Samsun'a Bir Liman Yapılması
Ne Zamandanberi Düşünülüyordu?

—Saygı ile Bayındırlık Bakanlığına —

Samsun'a bir liman tasarlamak sözü ile, bugünkü Türk Samsunu için bir liman tasarlamak olduğunu okurlarımız hemen anlıyacaklardır. Yoksa bugünkü Samsunluların «Kara Samsun» diye andıkları eski Samsun'un zaten bir limanı vardı. Bu limanın yıkık mendireğini bugün bile Kalyon Burnundan denize doğru uzanıp gittiğini görmek mümkündür.

Eski Samsun limanı ne zaman yapılmış ve ne zamana kadar bundan faydalanılmıştır; bunu kesin olarak söyliyemeyiz Belki Pont Devleti zamanında, belki Romalılar veya Bizanslılar zamanında, belki de Cinevizlerin eski Samsunu işgal ettiği zamanlarda yapılmış yine onların çekilmesi sıralarında yıkılmıştır.

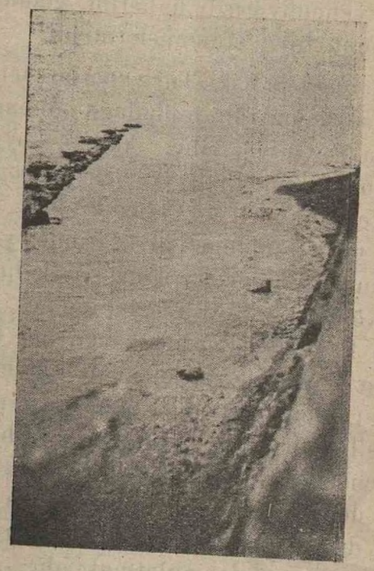

Eski mendireğin görünen izleri

Charles Texier; Küçük Asya adlı kitabında, bu liman yıkısının Romalılardan kalma olduğunu yazar, ama bunun doğru olup olmadığını araştırmak lâzımdır.

Bugünkü Samsun'a gelince, burası her halde II. İzzettin Kılıcarslan'dan önce, deniz kıyısında, iki tarafı gölle çevrili, arkası hafif meyilli ve ormanlarla örtülü bir sırta dayanmış, ayrıca dört tarafı kale duvar ve burçlariyle tahkim edilmiş bir iskele olarak XII. yüzyılda Türkler tarafından kurulmuştu. Ne kalenin kurulduğu zamanlarda ne de o zamandan bugüne kadar şehre bir liman yapılmamış veya yapılamamıştır.

Anadolu Selçuklularının güçlü kuvvetli çağları da, ve bunların dağılıp parçalandığı devirlerle, bu parçaların Osmanlılar tarafından birleştirildiği zamana değin Samsun limanı kötü bir durumda değildi.

Osmanlıların genişlemeleri, zengin ülkeleri ellerine geçirmeleri, sahip oldukları başka iskele ve limanlara önem vermeleri ve en son olarak ta ticaret hayatının büyük denizlere geçmesi, Samsun limanını unutturdu. Samsun doğal bir limana sahip değildir fakat bu sözü biz hep iskele yerinde kullanıyoruz.

Samsun limanı, unutuldu demiştik, hattâ iyi bir Osmanlı Tarihi yazan, ve bu eseri zamanın Osmanlı Sultanı tarafından da beğenilip taltif edilen Hammer «Samsunda yetiştirilen kendir ve bundan yapılan ip ve halatlar ile zift burada bulunmasaydı belki Türk gemicileri tarafından da tamamen unutulacaktı» diyor.

Lâkin bu unutulma şehrin değersizliğinden değil Anadolu içlerinden buraya kadar uzatılmış yolların ve ticaret caddelerinin yapılmamış olmasındandı. Osmanlı Hükümeti son zamanlarında iyi bir yol siyasası güttüğü için, Samsun bundan derhal faydalanmış ve önem kazanmıştı. Samsun bugün Türkiyenin oldukça tanınmış bir şehri sayılıyor ise üstünlüğünü bu yola borçludur.

Özellikle Rum ve Ermeni yurttaşlar Samsuna bu yol üzerinden geçerek geldiler, ticaret, kalabalığı çekmiş kalabalık ta ticareti genişletmişti, komşu kıyılardan gelenler de kalabalığı artırmış, yerli halkı azınlığa düşürmüştü.

Yol açılıp ticaret gelişince şehir kale sınırlarını aştı, Samsun sırtlarında Rum ve Ermeni mahalleleri kuruldu, bataklık halinde bulunan göller, onarmalarla kapatılarak yeni yeni mahalleler düzenlenip kuruldu.

Samsun'da ticaretin gelişme ve genişlemesi ona gelimserlik sanını kazandırdı ve eğer Smsun'a bir liman yapılır ve bir demiryolu ile de İç Anadoluya hattâ Irak'a bağlanırsa şehrin büsbütün gelişeceği ileri sürülmeğe başlandı. Az çok -fakat sonuçsuz- keşifler, projeler ile de buna önem verildi. Elimizde bulunan bir belgeye göre liman işi daha ön plâna alınmış, demiryolunun kurulacağı hattâ kamuslara geçirilmişti.

Fakat demiryollarının kurulup işletilmesi Osmanlılara nasip olmamıştır. Zira Osmanlılar Avrupa milletlerin ekonomik baskısından kendilerini kurtaramamışlardı Böyle işlerin ancak bağımsız ve baştak bir Türk Devletinin, Cumhuriyet Türkiyesinin becerikli ve başarılı demir bileğiyle yapılabileceğine en güzel örnek Samsun-Sivas demiryoludur.

* *
*

Samsunu İç Anadoluya bağlıyacak demiryolunu yapmadan önce, herhalde Samsuna liman yapılmasının daha faydalı olacağını sanan Osmanlı idarecileri 1280 göçme yılı yani 1863 yılında buna başlamak istediler. Bu bilgiyi biz eskiden «Bekirefendi Zade» diye anılan ve bu yazıyı yazanın ana tarafından bağlı bulunduğu yerli bir ailenin, elinde bulunan temessükler, beratlar ve siyakat harflerile yazılmış bir takım kâğıtları arasından bulup çıkarttığımız bir belgeden öğreniyoruz.

«Rüsumat Dairesinin Karantinehane arsasına yapılacak çarşu nezdine inşa oluna-»
«cağına ve düvel-i ecnebiyyeye gidecek tütünün dahi oraya idhali karar bulaca-»
«ğına resmen müteahhit olduğum ve Samsuna liman yapılması nazar-ı âli-i»
saltanat senniyede pek ziyade ehemmiyet kesb iderek buna dair cânibi- eşref-i»
«Bab-ı âlîden emr-i kat'i aldığımdan ve el-hâletü-hâzihi kemal-i ikdam ile keş-»
«fine gayret olunmakd aolarak bi-mennihi Taâlâ resim ve defterleri bugünlerde»
«Bab-ı âli'ye takdim olunmak üzere bulunduğundan hamd olsun şimdiye kadar te-»
«şebbüsat-ı âcizânemin hiç birinde hılâf çıkmadığı gibi in-şâallah-i taâlâ sâye-i»
«şevketvaye-i hazret-i şahanede işbu limanın dahi karîben pek mükemmel olarak»
«vücude gelmesine fevk-al-âde gayret ve intizâr üzere bulunduğumu mübeyyin»
«Canik Sancağı Ticaret mahkemesine resmen işbu varaka tahrir kılındı.»

12 Rrmazan - 1280

müfettiş
Esseyid Ali Riza

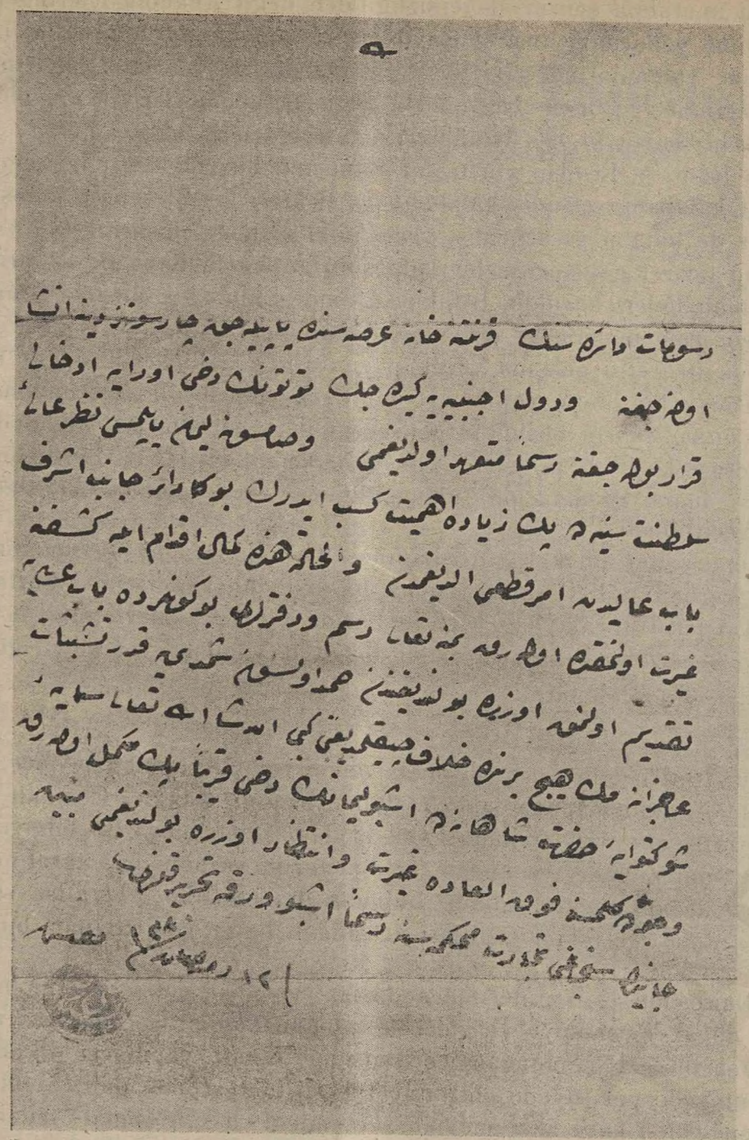

1863 yılında, Samsun'a Liman yapılacağını gösteren belge

Bu belgede adı geçen çarşı, (tütün pazarı) diye anılan (Tütün merkez pazarı) dır. Belge, liman inşası hakkında bize yetecek kadar bilgi vermekte olduğundan bu hususta söz söylemeyi artıksı buluruz.

Samsunn 1280 göçme yılından itibaren mükemmel bir limanı olacaktı, fakat olamamış, müfettiş Bay Ali Rıza teşebbüslerinin hiç olmazsa bu kısmında yalancı çıkmış, fakat ne yazık ki Samsun şehri de 85 yıla yakın bir zamandanberi limansız kalmıştır.

Silifke ve Tabiat

Hasan KAVRUK
Lise Resim Öğretmeni

Hayvanlarımız hazırlandı; heybeye azığımızı, resim çantasını ve şövaleyi yerleştirdik. Silifke civarına yapacağım ilk gezintinin sevinci ve heyecanı içinde ıslak ve yağmur kokulu sabah havasını sindire sindire ciğerlerime çekerken, arkadaşım: yeter yahu, birazını da şu yukardaki çamlar arasında nefeslen diye takılıyordu.

Sabahın rutubeti ve sisi sıcak yüzlerde kuruyor. Yüzleri ve bütün benliği kırbaçlıyan Silifke ovasının meşhur poyrazı dünden durmuş, poyrazın korkusundan dağılan bulutlar tekrar cümbüşlerine başlamışlar.

Ocak ayı olmasına rağmen Akdenizin ılık ve mülâyım havası, bura insanlarına ancak bukadar «Kış kış» diyebiliyor, fakat yanaklarından kan damlıyan İçelin yiğit köylüsü bu poyrazı suratile parçalıyor ve pes dedirtiyor!...

Merkepler dahh demeden, ipini çekmeden yola düzüldüler. Yolumuzun üç saat Çamlar arasından çam kokularını ciğerlere doldura doldura, ıssız ormanların fısıltısını duya duya, bahtlı çamların şarkısını dinliye dinliye ve doya doya seyredeceğimiz binbir tabiat güzellikleri arasında daha uzun olmasını gönül isterdi!...

Merkeplerimiz iniş ve çıkışlardan sonra kale ardını, ve bir düzlüğe kıvrılarak ta iştah ve neş'e içinde dağ yolunu tuttu.

Bir tarafta Taşucu iskelesi ve gümüş gibi deniz, bir tarafta da Silifke ovası ayağımızın altında kalmıştı. Biz onlara hâkim, onlar ise ancak bize nâzır idiler.

Silifkenin düz toprak damları arasından bize bakan sayısız mağara deliklerini (*) ve Göksuyu çevreliyen Silifke ovasını, sabah ışıklarile gümüşlenen Akdenizi yol kavsine dönünceye kadar doyadoya seyrettik.

Karşımızdaki sırtı bir kara bulut gibi kaplıyan keçi sürüsü, ve ounun aksiseda yapan çan sesleri bu dağların

(*) Romalılar zamanından kalma kurak zamanlarda yağmur sularının biriktirilmesine ve bazan da zeytin yağı saklamağa mahsus oyuklar.

Nasıl osmanlı hükûmeti yıllar boyunca Samsun—Sivas demir yolunu geveleyip hiç bir iş yapamadiyse, Samsun limanını da böylece geveleyip hiç bir iş yapamamıştır.

Fakat Türkiye Cumhuriyeti, Samsun—Sivas demiryolunu üç dört yılda nasıl başarmış meydana getirmişse, Samsuna liman yapılmasını ön plâna aldığını resmî ağızlarla bildirdiğinden onu da az zamanda becerip başaracağına emin olarak bekliyebiliriz.

Kâzim DİLCİMEN

belli başlı hususiyetlerindendir. Kurşun renkli semada yer yer açılan deliklerden maviler sızıyor. Nem kokan bulutlar, gecedeń yıkanan, fakat bir türlü kurulanmak fırsatı bulamıyan çalıları tekrar ürpertiyor.

Bayırı çıkan hayvanlarımız ormana daldılar. Sanki hiç yorulmamışlar, hiç tıkanmamışlar. Temiz çamlar arasında öz nefeslerine kavuşan merkepler koklaşa koklaşa ilerliyorlar.

Bir asrın yükünü taşıyan ulu çamlar arasından gök, delik deşik görünüyor. Geceden yağan yağmur sırma yaprakları incilendirmiş, burcu burcu açan çiğdemleri şepnemlendirmiş. Asil ve cömert çam dalları her dokunmada insana bir avuç İnci saçıyor.

Biraz evvel hallaç pamuğu gibi gurup gurup dağılan yıkanmış bulutlar şimdi göğü bir çırpıda sardılar. Bembeyaz yığınlar birleşerek bir karakurum halini aldılar. Nem taşıyan ıslak rüzgâr dallardan son kalan inci damlacıklarını dökmeğe savaşıyor.

Hayvanların hızını bir kat daha artıran sesimizi gök gürültüsü ağzımıza tıkadı.

Boğaza kadar bir hayli güçlükle inebildik. Derede sel suyundan çamaşırlarını yıkayan yörük kızları, yağan yağmura sırtlarındaki yamçılarıyle metelik vermiyorlar. — Gün altında bitmeyen meşgaleleri ve meşakkatlerile vücutları tunçlaşmış yörük kızları!..—

Beş dakika sonra Gâvur değirmenine sığınabildik. Ocağa kütükler atıldı. Biri beş, biri yedi yaşlarında iki yavru mütemadiyen hizmetimizi görüyor ve arkadaşıma takındıkları çegingen tavırları onların Çadırlı okulu talebesi olduklarını belli ediyordu. Her gün bu küçük evlâtlar bir buçuk saat uzağımızda bulunan Çadırlıya gidip geliyorlar. Okuma ve öğrenme için toprağa sarılır gibi sarılmışlar.

Yalnız yağmurun durmasını beklemek için sığındığımız bu değirmende yemekle ağırlandık. Hâlâ durmıyan ve bütün haşmetiyle yağan yağmura bakmıyarak gani gönüllü değirmenci Ese ağanın temin ettiği yamçıları giyerek yolumuza devam ettik. Bir buçuk saatlık bir tabiat mücadelesinden sonra köy okulu bahçesindeyiz. İliklerine kadar ıslanan merkeplerimizi bir talebe ahıra çekerken 200 e yakın kız erkek küçüklü büyüklü talebeler bir çiçek gibi etrafımızı sardı. Altı yaşındaki Veliden 16 yaşındaki Zeynebe kadar rengârenk bir kütle arasındayız. Bir buçuk günlük hafta tatilinde kendilerinden uzak kalan öğretmenlerinin hatırını soran bu yavrular annelerinin etrafında dönen civcivlerin intibaını veriyor insanlara!..

Okulun duvarı dibinde, açan güneşe sırtlarını vermiş başları çenberli; gerçekten 18–20 yaşlarında gelinlik kızlar nazarı dikkatımı çekmişti. Merak ve hayretimi farkeden arkadaşım beni aydınlattı : onlar dedi, 16 yaşına kadar olan mecburî ilkokul tahsilinin en yaşlı elemanları, gerçek yaşları daha büyük olan bu talebeler, köylülerimize yerleşen yanlış bir zihniyetin neticesi nüfuslarını babaları geç çıkarttığından halen 16 yaşında görünüyorlar.

Zil çalmıştı; biranda derslerine koşuşan çocuklardan ancak geriye burcu burcu bir toprak kokusu kalmıştı. Sınıfta öğretmenin sesinden ve alfabe hışırtısından başka nefes bile çıkmıyor İçten gelen bir köylü safiyetile dinliyorlar ve tok, mert, gür, yayla kokulu seslerile okuyorlar.

YOLCULAR

Yolların kaybolduğu uzak ufukta sisler
Dolu dizgin bir attır, hasret, içerinizde.
Giderken başka hisler, dönerken başka hisler
Ayrılık, satır satır okunur her benizde.

Kalanın benzi uçuk, gidenin gözünde yaş
Bir sonsuz ağrı sarar en ince yerinizi,
Değişen ufukların önünde yavaş yavaş
Zincire vurursunuz bütün kederinizi.

Bence, her yolcu yüzü bir muztarip yüzdür.
İçlerinde gülen var, düşünen, ağlıyan var..
Fakat gördüklerimin elbet en öksüzüdür,
Ardında bir tanıdık bırakmıyan yolcular.

BERKUK NOYAN

Salonu dolduran (200) e yakın talebe, muhtelif uzaklıktaki çeşitli köylerde ayaklarında koyun derisinden yaptıkları çizmelerle bir tüy hafifliğile hergün bu Mâbede doluyorlar.

Altısından on altısına kadar salonu dolduran ruh ve renk cümbüşü, üzerimde yeni bir kompozisyon hazırlama hevesi uyandırdı. İlkögretim seferberliği ismini alacak olan bu kompozisyonun konusu Türk Millî Eğitim tarihinde başlı başına büyük bir inkılâbın ifadesidir :

«Yılların yükü ve ıstırabı altında başları yere eğik, toprağın aşındıramadığı nasırlı elleriyle yeni ve aydın yola evlâtlarını süren ihtiyar köylüler harıl harıl kayıt yaptırıyorlar. Anasız, babasız yetim büyümüş kızanların bir kısmını köyün ağası, bir kısmını muhtar önüne katmış, köy öğretmeninin huzuruna çıkarıyorlar. Eti senin, kemiği benim!. hükmünün tesirini iliklerine kadar özden duyan temiz köylü bu seferberliği bir minnet ve ganaim bilerek koşuyor!..»

Bir hafta sonra; hazırladığım kompozisyon eskizleri çantamda, köyün temiz, saf ve samimî havası içinde hayvanıma binip ayrılırken; allı, morlu kadınlı, erkekli, rengâ renk ruh ve şekildeki teşyie gelen saf Çadırlı köylüsü arkamdan yürekten gelen şu en samimî dua ve dilekleri ünlüyorlardı: Berhüdar ol!.. Allah tuttuğunu altın etsin!. Yine buyur!. Uğurlar olsun!.

Bir Tip

Sosyal bir toplulukta türlü tiplere rastlanır. Kimi münakaşa etmek, kimi beğenmemezlik hastalığına yakalanmıştır. Kimi her çeşit bilgiden haberi olduğunu göstermek ister, Kimi de ekonomi ve siyaset meselelerinde erbap olduklarını sanarak konuşmalarda daima ön plânda bulunmağı arzu ederler. Velhasıl insanlar arasında çehreden ziyade seciye itibarile tenevvü vardır.

Bu yazı ile, güya kâfi bir tahsil ile hayata atılan ve okuduğu bir kaç kitapla her şeyi öğrendim zanneden münakaşa sever ve egoist birinci tipten bahs açmak istiyorum.

Şüphesiz, gerçek, münakaşa ile meydana çıkar. Yalnız bunda muvaffak olabilmek için iyi bilmek ve muntazam düşünmek lâzımdır. Çünki insanın kafasını bir depoya benzetecek olursak, bu deponun tıklım tıklım rasgele malûmat ile dolmamış olması, fakat muntazam ve yekdiğerine uygun eşya ile döşenmiş ve faydalı bir şekilde süslenmiş olması lâzımdır. Bu da ancak derece derece sıralanmış metodla çalışan müesseleri takip ile kazanılır. Fıtri kabiliyetleri dolayısile şahsen okuyarak yükselenleri de unutmuyoruz.

Yalnız bu ikincisi bugün herkese nasip olmıyan bir meziyettir. Çünki zamanımızda bilgi o kadar genişlemiş, iktisadi ve siyasi işler o kadar karışık bir hale gelmiştir ki, bunlarla ülfet tesis edebilmek için o branşlarda ilk hazırlığı yapmış olmak lâzımdır.

Meselâ bir mimar, bir mühendis ameli olarak yetişebilir; bunlar patlayan kazanları, çöken köprüleri, yıkılan binaları yapa yapa ne de olsa telâfisi kabil bir çok zararlar yaptıktan sonra en nihayet mesleğinin tekniğine sahip olabilirler. Fakat bilgi adamı olayım diye her eline geçeni okuyarak bozulan bir ruh artık tamiri mümkün olmıyan bir varlık haline gelir.

Şimdi, malûmat ile dolu dik başı ve elinde her zaman şişkin çantası olan bu tiple karşı karşıyayız. Evvelâ çantasına göz atıyoruz. İçinde, üzerinden yıllar geçmiş, hafızaya yerleştirilecek yüzlerde malûmat ihtiva eden yıpranmış bir iki kitabı ile, gelişi güzel notlar yazılmış intizamsız kâğıtları vardır. Kitaplar çantadan çıkıyor, bilgi hayatımızda hiç önemi olmıyan her hangi bir vakanın sahifeleri karıştırılıyor ve bilgi edinme ile, yüksek tahsil meselesinden münakaşa açılıyor. Tesadüf ettiği ve tanıdığı bir yüksek okul mezununun cehaletini hemen tasdik ediyor ve diploma nedir, terfi ve temeyyüzde esas olabilirmi diyerek sözüne devam ediyor ... Karşılık olarak buna soruyoruz ?

Peki bunlar hep boş şeyler, mademki bilgi şahsen okuyup kazanılacak kolay bir şeydir. O halde her memleket büyük masraflara girip derece derece türlü okullar, üniversiteler açarak gençliği niçin yetiştirmek istiyorlar?

Bu tip bilgisinde olduğu gibi münakaşasında da mazbut değildir. Biraz evvel söylediğini unutuyor, yahut nakz ediyor ama yine aynı fikirde yürüdüğünü zannediyor çünkü kafası intizamsız bir depo gibidir.

Bu tipin tanıdığı ve her yerde daima misal verdiği birtek kimse var. Ondan başka kimsenin meziyetlerini beğenmiyor, sözleri gayet kesin, olamaz yanlıştır diyor fakat doğrusunu da söylemiyor. Çünki o anda aklına «bu dünyada ne yaparsa herkes ancak kendi heykelini yapar» düsturu gelmiştir.

* * *

Tenkit

Gerçek Bir Tenkidin Esasları

Celâl ÇUMRALI

Gerçek bir tenkidin ana çizgilerini belirtmeden önce bazı münekkit bozmalarının ruh çarpıklıklarını söz'e işi edeceğiz.

Ruh çarpıklığı demek suretiyle bu zavallıların iyi dilek sahibi olduklarını kabul etmiş oluyoruz. Filhakika bunlar tenkitlerini yaparlarken cidden samimidirler. Bunun içindir ki kendilerine acırız. Bu gibiler hiç farkına varmadan tenkitleriyle «Eser» den ziyade kendi şahsiyetlerini dile getirmiş oluyorlar. Eser bunlar için bir vasıtadır. Terennüm ettikleri hasta ruhlarıdır. (A) tipi diyebileceğimiz bu hasta kişileri genel olarak iki bölüme ayırarak incelemek faydalıdır şöyleki;

1 — Birinci guruba katılanlar için eserin iyi veya kötü olması asla bahsa mevzu teşkil etmez. Kültür alanına bir eser çıkar çıkmaz hasta ruhlarının loş ve soğuk dehlizlerinden yükselen sesin emrine girerler. Bu emrin özü çoğu zaman : «VUR!», «KIR!», «Her halde baltala!» «Behemehal devirmelisin!» gibi korkunç fakat boş bir hayaldir. Bu buyruğa körü körüne boyun eğerler. Elleri deki «Balta» ve dillerindeki «küfür» dür. Tâbir caiz ise bu münekkit soytarıları tamamen «Sadistlere» benzerler.

II — Birincilerin tersine olarak ikinci bölüme girenler herhangi bir eseri her halde «ÖVMEK» ihtiyacını yine şuur altı bir his olarak duyarlar. Eserin gerçek olan görüşü ile ilgilenmezler. Eserden ziyade eser sahibini ele alırlar.

Yukarıda belirttiğimiz gibi bu iki hasta tipin ortak olan iyi yönü sadece iyi niyettir. Tenkit alanında bu (A) tipinin bir de kötü niyetli (B) tipi ile karşılaşmaktayız.

(B) tipinin tutkunları daha tehlikelidir. Zira tenkidin ilim cephesi bakımından kuvvetli olmakla beraber ilim ahlâkına tamamen yabancı kalmışlardır. Geniş bilgilerini kötü niyetin emrine vermişlerdir. Eseri olduğu gibi değil, görmek veya göstermek istedikleri gibi tenkit ederler. Kötü niyette, geniş bilgide, ilim ahlâkının kıtlığında birleşen bu tenkit muhtekirlerinin suûl bakımından bölümlere ayırmak kabildir.

1 — Eseri, bilerek, istiyerek kötülemek hususunda şeytana taş taşıtacak kadar kudretlidirler. Maskeleri ilimdir. Amaçları eser ve eser sahiplerini küçültmek suretiyle kendilerini tanıtmaktır. Bunların dilinde küfür yerine «istihza» ve ellerinde de balta yerine «ucu zehirli iğne» bulunur. Okuyucunun gözlerine birer «Küçültücü adese» takmayı deneyenleri de vardır.

II — Eserin yalnız iyi, güzel, doğru taraflarını belirterek eser sahibine yaranmayı, böylece faydalanmayı ülkü edinirler. Şayet eserde güzel, iyi, doğ-

ru vasıflar yoksa bütün zihni kabiliyetlerinin seferber ederek «Varmış gibi» göstermekten de çekinmezler. Bu maksatla eserin güzel bir tarafını yakalayıp olduğundan pek çok fazla güzel göstermek suretiyle çirkin, kötü, yanlış olanlarını ehemmiyetsiz dereceye indirmek ekseriya baş vurdukları bir yoldur. Hattâ «bozma» ve «ekleme» de yapabilerler. Bu zümrenin elinde «Yelpaze» görür, dilinden de vakitli vakitsiz hep «Nenni» işidiriz. Cepleri de çeşit çeşit numarada «büyültücü adese» lerle doludur.

Şimdi ellerinde adese «kalem» tutan ve dilleriyle de gerçek bir tenkidin ana çizelgelerini sıralayabiliriz. Bu vasıflar başlıca ;

1 — Geniş ve kuvvetli bir bilgiye sahip bulunmak.

2 — Eseri olduğu gibi göstermek için ilim ahlâkiyle yuğrulmuş olmak.

3 — Zaman ve mekân gözetmeksizin hakikatı beyan etmek hususunda cesur ve mücadeleci olmak.

4 — Eser -eser sahibi tertibi ile Eser- Sanat ve eser- Cemiyet tertiplerini bir kuyumcu hassasiyetiyle tertiplemek iktidarını taşımak.. gibi meziyetler vücuda getirecektir. Diğer önemli bir noktada gerçek münekkitte bu vasıfların birlikte bulunması zaruretidir. Yukarıdaki üç vasıfla birlikte bulunması zaruretidir. Yukarıdaki üç vasıfla birlikte bilhassa dördüncü vasfıda şahsında toplıyan hakikî bir münekkit eserin müsbet ve menfi taraflarını belirtmekle kalmıyacak mensup bulunduğu cemiyetin gelecekteki ideallerini, ihtiyaçlarını önceden kestirebilecek bir

COŞKUNLUK

Ben ne mal, ne pazar, ne pey isterim
Ne talih, ne devlet, ne rey isterim.
Gözüm yoktur şöhretinde, şanında
Dünyada ne başka bir şey isterim.
Yegâne servetim garip gönlümdür,
Mülküme ne sultan, ne bey isterim.
Rüzgâr gibi, başım boş, dertsiz, hürüm!
Ne de şark, garp, şimal, güney, isterim.
Ne meclis isterim, ne nay isterim,
Ne sâki isterim, ne may isterim;
Beni sarhoş eden senin aşkındır.
Sevgilim! kapında hey hey isterim...

M. Şükrü FIRAT

ileri görüşün ilhamı ile de eseri kıymetlendirebilecek, böylece bugün için pek iyi veya pek fena bulduğu bir eserin Eser - cemiyet bakımından «Devamlılık» gösterip göstermiyeceğini ortaya koyabilecektir. Bu çetin bir iştir. Fakat eserin hakiki değeri içinde şarttır. Aksi halde eseri sadece doğduğu zamanın ölçüleriyle tartan bir münekkit bugün beğendiği ve beğendirdiği bir eserin yarın adının bile unutulduğunu veya fena bulduğu bir eserin yarınki cemiyet tarafından alkışlandığını görürse bu kendisi için çok acı olacaktır Çünki gerçek münekkidin mükâfatı tenkit ettiği eserin gerçek değerini belirtmekten duyacağı insanî zevk değil midir? Zira bu çalışmanın sonu tenkit ettiği eserden üstün bir «Eser» yaratmakla biter. O eser ise «yeni ve kuvvetli yaratıcıların doğmasını sağlamaktan başka ne olabilir?

"Hızır İlyas" Günü Efsanesi

F. ATABEK

Türkler çok eski zamanlarda, Çinlilerle çok uzun mücadeleler etmişler ve ilk zamanlarda onların tahakkümü altına girmişlerdi. Kabile halinde yaşıyan Türklerden, sonraları, AMURATA isminde iki kardeş türemiş. Bunlar vahşi hayvanları terbiye ederek satar, para kazanır ve diğer kabilelerden çocuklar çalarak onları cengâver yetiştirirlermiş. Özerhan ismindeki hükümdar da işte bu çalınma çocuklardanmış. Özer Özer Han, Oğuz Han'dan sonra yetişmiş ve Çinlilerin Türklere yaptığı fenalıkların intikamını, Çinli esirleri yakmak ve kesmekle almış ve bu mezalimi yüzünden Çinlilerce Azrail diye vasıflandırılmışsa da kabilesine yararlığı dolayısile de "HIZIR,, namını almıştır. Bilhassa kaybolduktan sonra, Türklerin her sıkıldığı yerde yetiştiğine dair bir itikat başlıyor (Çünki: Özer Han, Oğuz Hanla yaptığı bir muharebede kaybolmuştur. Bu gaybubiyet, halk arasında, Özer Han'ın göğe çekildiği kanaatini uyandırmıştır.) İşte bu meyanda Hızır İlyas'a mebdelik eden bir hikâyesi vardır.

Meçhul bir maziye dayanan bu hikâye şöyledir :

Bir zamanlar Türkistan'da yedi sene süren bir kıtlık olmuş. Halk Çine kadar akın etmişse de bir türlü yiyecek ele geçirememiş. Nihayet Özerhan yetişmiş, bir hayli miktar erzak getirdikten sonra kaybolmuş. Sabahleyin bakmışlar ki erzakın indiği yerde otlar bitmiş... Bunun üzerine bu mukaddes günün kutlanması âdet olmuş ve 6 Mayısa tesadüf ettiği riveyet edilen kıştan sonra ilk toprak yeşermesi şenliği, HIDIRELLEZ (1) namiyle zamanımıza kadar süregelmiştir.

Hıdırellez günü Samsunda da oldukça önemle kutlanır. Meselâ sabahın soğuğunda deniz kenarına Hızırı bulmak ve ona arzuhal vermek hevesile koşarlar. Orada abdest alıp sabah namazı kılarlar ve kırk dalgadan su getirip evlerinin dört köşesine dökerek o yılın uğurunu elde etmiş olurlar.

Bilmem kaç bin senelik ve artık ruhluktan bile çıkmış bir adamın efsanesine itikaden sabah karanlığında güzel uykularını feda edip :

«Rahi zulmette Hızırı bulsak külâhın kaparız» mısraını okuyarak soluğu deniz kenarında alan sayın Samsunlular, tabiî seherin o muhteşem güzelliğine dalıp Hızırın külâhından evvel sabahın soğuğunu kapıyorlar.

Bu kadar senedir merak ve tahkik ediyorum da daha kimsecikler Hızırın sırrına erememiş... Yalnız kayıkçıların Hızıra verilen dilekçelerden Samsunluların sırlarına erdiklerini işitmekle kaldım.

(1) Halk dilinde bugün Hıdırellez diye söylenir.

İş Bankası Samsun Şubesi

Devam eden: *Nuri Özbalkan*

Yurdun büyük bir ihtiyacını karşılamak için Atâtürk'ün gayretiyle 26 ağustos 1924 de Ankarada kurulmuştur.

Kuruluşunun 3 üncü yıl dönümünde 26 ağustos 1927 de Samsun şubesini açarak işini genişletmiştir. İş Bankasının Samsun şubesini açması halkımız tarafından iyi karşılanmıştır. Çünki bu zamana kadar bu bankanın görebileceği bütün işler Selânik, Osmanlı bankaları gibi ecnebi sermayeli bankalar ile Türk sermayeli Ziraat bankası tarafından görülmekte idi. Bankanın kurulmasından iki üç sene sonra Selânik bankası işsiz kalmış ve bu yüzden Samsun şubesini kapatmak zorunda kalmıştır.

Bankanın sermayesi 5.000 000 türk lirasıdır. Yurt içinde 45 yurt dışında iki ki ceman 47 şubeye maliktir. Banka 22 yıllık hayatında bankacı olarak yetişmek isteyen gençlere esaslı bir mektep olmuş ve çalıştırdığı müstahdemlerin sayısı da 989 a yükselmiştir.

Yeni açtığı şuberinde bilhassa takip ettiği siyaset ucuzluk olduğu için fazla tutunmuş ve bu yüzden banka mevduatı günden güne artmıştır. Memleket içindeki şubeler muamelâtı da genişlemiştir. 1924 deki mevduat 2.474 446 lira iken bu miktar 1944 de 171 340.000 liraya yüselmiştir. Plâsman ise 953.896 liradan 1944 de 141.931.000 liraya çıkmıştır.

İş Bankası az memurla çok iş yapmak için memlekette ilk defa hesap makinelerini kullanma tecrübelerinden muvaffakiyetli neticeler elde etmiştir.

Banka telkin ve teşvik vasıtalarının her türlüsüne başvurarak çocuğundan gencine, gencinden ihtiyarına kadar her yurttaşa bir tasarruf propagandasına girişmişmiştir. Bu çalışmasile de Türk çocuğunu 1928 de kumbara sahibi etmiştir. 1928 de 96 çocuğun kumbarasında 12 554 lira birikmişken 1944 de 147 888 kumbaraya sahip olarak bankaya 55 116 000 lira tasarruf mevduatı olarak yatırılmıştır.

Banka yurdun endüstüri ihtiyacına faydalı bir rehber olabilmek için sermaye ve menbalarını arttırarak memleket sanayiine iştirak etmiştir. Hususî müteşebbislere kredi vermek suretile yaptığı mühim yardımlardan başka bizzat tesis ve iştirak yolu ile yaptırdığı müesseselerle memleketin ekonomik kalkınmasında başlı başına bir âmil olmuştur.

Banka, hükûmetimizin demir yolu inşaatına hazine bonolarını kabul etmek suretiyle iştirak etti. İzmir şehrinin imarı için İzmir belediyesinin çıkardığı 2000000 Türk liralık tahvilâtı tamamen plâse etmeği üzerine aldı. 1933 Ergani demir yolu istikrazını temin etti. İhracatı artırmak için bir çok müesseselere yardım etti. Hariçteki ajanlarıyle memleketin hariçle olan münasebetlerini artırdı.

Bundan başka gerek işletme ve gerekse iştirak suretiyle bir çok müesseseler açtı. Bu vadideki ilk eseri (Türkiş ve kömüriş) ismini taşıyan Zonguldakta bulunan kömür müesseseleridir. Bundan başka şeker sanayiine iştirak etmek suretiyle memleket ekonomisine olan faydasını göstermiş ve Alpullu şeker fabrikasını yalnız başına, Diğer fabrikaları da Sümerbank ve Ziraat bankalarıyle müştereken kurmuşlardır.

1 milyon lira sermaye ile Paşabahçede bulunan birinci Şişe ve Cam fabrikasını kurduktan sonra Bafrada bulunan kereste fabrikasını da devren satın almıştır. Fakat bu fabrika 1945 yazında yanmıştır. Bugün tamirile uğraşılmaktadır.

Sümerbank ile müştereken kurduğu Malatya Bez, Bursadaki Yüniş ve İpekiş fabrikalariyle harice gidecek paraları memleket dahilinde bıraktırarak millî müesseselerin daha randımanlı çalışmasını temin etmiştir.

Banka 1925 te 500,000 lira sermaye ile Anadolu sigorta ve 1936 da Ankara sigorta şirketini kurarak bu işi de ecnebî sermayeden kurtarmış oldu. Harice giden mükerrer sigorta ücretinin dahilde kalmasını temin için Millî Reasürans sigorta şirketini kurdu.

Samsundaki banka ileride kendisine ait müstakil bir bina inşa ederek hem bina sıkıntısından kurtulacak ve hem de Samsunumuza bir sanat eseri kazandıracaktır.

Kooperatifçilik ve Samsun'da Kooperatifçilik

M. CURA

Bu yazı, Samsunda bugün yaşamakta olan kooperatiflerimizi ve bunların durumunu belirtmek isteğiyle yazılıyor. Lâkin genel olarak kooperatifçilik konunsu az işlenmiş olmasa bile bilhassa bizim memleketimizde, sayıları pek az olan hakikî kooperatifçiler arasında konuşulabilmiş bir konudur. Bu sebeple, Samsunun durumunu ele almadan evvel genel olarak kooperatifçilik nedir? sorusuna bir karşılık bulmıya çalışılacak ve bunu yaparken de Samsunda mevcut örnekleri daha iyi aydınlatacak kısımlar tercih edilecektir.

***

Kooperatif şirketlerin hemen her çeşidinde müşterek olan fikirler şöylece sıralana bilir.

a – Kardeşce iş birliği yaparak birimizin noksanını tekinden tamamlamak yolu ile **(Birlik kuvveti)** içinde saadet aramak.

b — Zorla kazandığımız kuruşcukları, vurgunculara, muhtekirlere, tefecilere, faizcilere, araçılara kaptırmayıp; elimizin emeğini, kolumuzun kuvvetini, mahsulümüzün değerini, sanatımızın verimini kuruşuna, santimine kadar kendimizin yapmak..

c — Halisane yardımlaşma yolu ile maddî ve manevî her türlü felâketlere

karşı önceden tetbirli ve hazırlıklı bulunmak..

d — Yapıcı emek dışında sırf madrabazlık eseri olarak elde edilen ve, mal yapanlarla mal harcayanlar arasına girmiş kârcıların avı olan (Kâr) ı ortadan kaldırmak.. Ve daha benzerleri.

Şimdide bu belirsiz ana fikirleri aydınlatalım..

I — İstihlâk kooperatifleri bakımından:

İstihlâk, istihsalin tersidir. İstihsal edilen malı yemek giymek, kullanıp bitirmek, helâk etmek.. demektir.

A) Kurulması.

Bir şehrin müstehlikleri bir araya gelirler, aralarında herkesin kesesine uygun olmak üzere toplayacakları para ile bir sermaye teşkil edip kendilerine lâzım olan istihlâk maddelerini satan bir satış mağazası açarlar. Ve alış verişlerini hep bu mağazadan yaparlar. Yani kendileri satıp kendileri alırlar.

B) İşlemesi :

I — Bu mağaza ortak olsun olmasın herkese açıktır.

2 — Mali sermayesine (mal oluş fiatına) satmayıp piyasa fiatına satar. Yani herhangi bir tüccar bir malı kaça satıyorsa, o da o fiata satar.

3 — Yalnız ortakların alış verişleri karnelerine günü gününe kaydedilir.

C) Fiat farkı - (kâr) ın iadesi..(**Risturn**)

Buradaki fiat farkı kelimesi üstünde de iki söz sarfedilirse yerinde olur sanırım. İdealist kooperatifçiler (Kâr) ın kalkmasını istedikleri için yazılarında adını bile kullanmaya tahammül edememişler ve onun yerine (Fiat farkı) kelimesini yerleştirmişlerdir...

Yıl sonunda elde edilen fiat farkından masrflar çıkarıldıktan sonra geri kalan kısım tesbit edilir. Ortakların alış veriş karnelik ve kooperatif defterleri yardımı ile ortak olanlarla olmayanlar kooperatife o yıl içinde bıraktıkları fiat farkları hesaplanır, ve ortakların, alış veriş neticesi, bizzat bırakmış oldukları fiat farkı kendilerine iade (Risturu) edelir.

Ortak olmayanların bıraktıkları fiat farkı ise muhtemel zararları karşılar ve ortaklara yapılacak çeşitli yardım işlerinde kullanılmak üzere yedek akçe olarak kooperatifte saklanır. Bu yedekler, şirketin esas mukavelenamesi (**Statü**) hükümlerine göre ayrılmış başka yardım paraları ile birlikte miktarca müsait durum bulduğu zaman aklagelebilecek ve ortakların gerek özel ve gerekse topluluk halinde işlerinin kolaylaştırıcı, yaşayışlarını yükseltici, kültürlerini artırıcı maksatlar uğrunda sarf edilmeye hazır bir sigorta, bir güven kaynağı olur.

Bütün alış verişini kendi kooperatifiyle yapan bir istihlâk kooperatifi ortalığı, her yıl sonunda, o yıl içinde kooperatife alış verişiyle bizzat bırakmış olduğu fiat farkını (**Risturn**) adiyle geri alacağından, parasını mutavassıtlara kaptırmamış olur. Kendi dar varlığiyle yalnız başına, sabununun Ayvalıktan, yağını Karstan, Pirincini Tosyadan gidip alamıyacak iken, kooperatif kendi yerine bu işleri görmüş ve ona, pirinci Tosyadaki, sabunnn Ayvalıktaki fiat üzerinden temin etmiş olur.

Hattâ daha ileri giderek, İngilteredeki bir çok örneklerinde olduğu gibi ortaklarının ihtiyacı olan maddeleri kooperatif bizzat istihsal etmeye başlıyabilirse, müstehlik ortak, oturduğu yerde kendi ineğinin taze sütünü içer, kendi tarlasının buyğdayını, kendi bahçesinin portakalını yer bir hale gelebilir ki, yurdumuz için ulaşılması özlenen hedeflerden birisidir.

2. Küçük sanat kooperatifleri bakımından :

A) Kurulması.

Meselâ şehir içinde evinde dikiş makinesi bulunan ve az çok bir şeyler dikebilen fakat piyasaya çıkıp iş yapmaya, pazarlarda müşteri aramaya durumu müsait olmıyan bir çok bayanlarımız ve kızlarımız ya hiç iş yapmadan dedikodu ile vakit geçirmekte ve yahut iş yapmıya mecbur kalmış ise emeğinden pek cüz'i şekilde faydalanabilmektedir. Vu bulduğu iş de çok defa devamlı olamamaktadır. Durumu bu şekilde olanlardan bir çoğu bir araya gelip aralarında toplıyacakları ufak bir sermaye ile bir kooperatif kurabilialer.

B) işlemesi.

Kooperatif elindeki sermaye ile kumaş ve iplik tedarik edip ortaklarına dağıtır. Dikilen giyecek eşyasına alıcılar bulup bunları satar. Böylece evlerdeki bayanlara temiz ve devamlı bir kazanç yolu da bulunmuş olur.

C) Risturn. (Farkının iadesi).

Her yıl sonunda bütün masraflar çıkarıldıktan sonra kooperatifin safi fiat farkı hesaplanır. Ve Meselâ, ortakların her diktikleri gömlek için daha onbeş kuruş verilebileceği anlaşılmış bulunursa, hemen, ortaklara o yıl içinde dikmiş oldukları gömleklerin sayısına göre bu fazlalık ta iade edilerek emeklerinin karşılığı tamamı tamamına kendi faydalarına verilmiş olur.

Bundan başka statüye göre ayrılacak yedek paralar ve yardım faslı ile, istihlâk kooperatifinde anlatılan genel faydalar aynen burada sağlanır.

Şüphesiz ki bu bir misaldir. Biçki—Dikişçiler yerine misal olarak dokumacı sanatkârlarını da alabilirdik ve durum hiç de deişmezdi.

Ayni zamanda, Halk Sandıkları, bu küçük sanat kooperatiflerinin kuruluşlarını sağlamak, sermayeleri yetmezse kredi açmak, hesap ve genel gidişlerini kontrol etmek ödevlerini üzerine almış bulunmaktadır ki bu suretle en küçük bir sermaye ile işe başlıyacak küçük sanat kooperatifleri her teşebbüse girişilebilmeye yetecek krediyi daha kurulduğu gün hazır bulmaktadır.

3. Tarım kredi kooperatifleri bakımından :

Konumuzun en ilgi çekici noktasına gelmiş bulunuyoruz. Çünkü, bu gün Türkiyemizde mevcut kooperatiflerin % 10 ı Tarım kredi kooperatifleridir. Eğer hükümet adamlarımızın konuşmalarında koperatifçilik siyaseti diyebileceğimiz bazı sözler duyarsak iyi bilmeliyiz ki bu sözlerin hedefi yüzde altmış ve belki daha fazla tarım kredi kooperatifleridir. Bu gün mevcut bine yakın kooperatiften ancak % 12 si tarım satış, % 13 ü küçük sanat % 10 u istihlâk ve % 5 i yapı kooperatifleridir.

Tarım kredi kooperatifleri, köylülerimizi sıkıntılı mevsimlerde yüksek faizli borçlara dalmaktan kurtaran ve ucuz krediye kavuşturan bir kurtarıcı olmuştur.

A) Kurulması.

Yalnız başına borç para bulabilmek için bir köylünün ya gayrimenkulünü veyahutta muhsulünü ipotek yapması gerekmektedir. Fakat bir veya birkaç köyün çiftçileri bir araya gelirler; (kanuna göre en az otuz çiftçi) ve birbirlerine bütün malları mülklerile hudut-

suz kefil olduklarına dair bir mukavelename imzalayıp aralarında birleşirlerse bu birlik, geniş itibara sahip bir kredi kooperatifi olur.

B) İşlemesi.

Memleketimizde tarım kredi kooperatifleri kurmak ve bunların her türlü kontrolünü garanti ederek köylümüzü murabahacıların elinden kurtarmak ödevi bir kanun ile T. B. Ziraat bankasına verilmiştir. Kooperatif halinde birleşen bir veya birkaç köye lâzım olacak krediyi banka tayin eder. Ve ucuz bir faizle kolayca hem de köyde köylünün ayağında dağıtır. Hakikatte bu ödünç verme işini yapan, merkezi köyde veya bucakta bulunan tarım kredi kooperatifidir. Ziraat bankası kooperatife verir. Kooperatif köylüye ihtiyacına göre değıtır ve zamanında tahsil eder. Bir taraftan da kooperatifler (Öz kaynak) adı altında para birik tirmekte ve ortakların aidatı ile bir sermaye teşkil etmektedirler.

Kooperatif evvelâ kendi parasını dağıtır. Yetmezse bankadan alınır. Bu günkü halde hemen %90 ını Zirat bankasından almakta ise de asıl hedef bir gün ortaklarına açılaçak bütün kredileri karşılayacak sermayeye sahip olmaktır. Her kooperatif mümkün olduğu kadar sür'atle bu istikamette yürümektedir. Yahut yürümesi lâzımdır. İşte o zaman köylümüz kendine lâzım olan ödünç parayı yine kendi malı kooperatiften almakla yabancıya bir santim faiz ödemiyecek duruma gelmiş olacaktır.

C) Risturn. (Fiat farkının iadesi)

Kredi kooperatifi gerek elindeki sermayeyi ve gerekse bankadan aldığı paraları ortaklarına ödünç verdiği zaman onlardan küçük bır faiz alır. Bir yıl içinde kooperatifin temin ettiği bu faizlerden masraflar çıkarıldıktan sonra safi fiat farkının bir kısmı statü hükümlerine göre yedek akçaya ve öz kaynak hesabına alınır. Geriye kalan para yaptıkları muamele tutarına göre ortaklara iade olunur. Yani çiftçinin verdiği ufacık faizin bir kısmı da yine yıl sonunda kendisine geri verilir.

(Devamı var)

ODAM

Kalbim, sanki kanımı
Döven küçük bir havan.
Dört dıvar dört yanımı
Çeviren bir paravan..

Gören bir kutu sanır,
Duvarlar beni tanır,
Oda, sanki sallanır:
Ne güzel tahtarevan.

Odam mezar gibi dar.
İçimde bir korku var..
Bazan, üstüme kadar
Alçalır iner tavan.

Berkuk Noyan

ÜMİT

Elinde çilek sepeti
Dallı entarin üstünde
Hazdan buğulanmış gözlerin
Yarı kalan saadetinle
Geri dönüp
Son bir defa bakmanı
Bekliyerek
Avunacağım..

Hikmet N. Erdal

HALKEVİ HABERLERİ ve ÇALIŞMALARI

Törenler :

Halkevlerinin 14 üncü açılış günü Evimiz salonunda her yıldan üstün bir şekilde kutlanmıştır. Başkan Emin Hekimgil'in Halkevinin bir yıllık çalışma plânçosu ve önümüzdeki yılın çalışma programını belirten konuşması derin bir dikkat ve ilgi ile dinlenmiş ve alkışlanmıştır. Dr. Sırrı Reşit Sorgun'un başkanlığındaki Güzel Sanatlar komitesinin aylardanberi hazırladığı 21 üyenin iştirakile evimiz orkestrası Fikret İnselin idaresinde olarak çaldığı parçalar zevkle dinlenmiş, eksiksiz ve uzun bir çalışmanın başarısı, hazır bulunanların alkışlarile kazanılmıştır. Konserden sonra Ahmet Vefik paşanın Molyerden adaptesi (MERAKİ) komedisi büyük bir başarı ile temsil edilmiştir. Artivin, Çorum halayları, Kara deniz oyunları oynanmış, millî kıyafetlerile saz ekibi bölgenin en güzel türkülerini çalmıştır.

Konser :

3 mart 1946 pazar günü saat 15 te Millî Eğitim ve Liseler müdürlerinin arzuları üzerine orkestramızın çok beğenilen konseri lise, ticaret ve kız enstitüsü öğrencilerine tekrar edilmiştir.

Millî oyunlar :

Halkevleri yıldönümü dolayısiyle Ankaraya giden Trabzon Halkevinin Mehmet Tuna idaresindeki oyun ekibi dönüşlerinde davul zurna ile Karadeniz oyunlarının muhtelif çeşitlerini en güzel bir şekilde oynamış ve pek beğenilmişlerdir

İkinci İnönü zaferi :

Türk milletinin mâkûs taliini yenen büyük zaferimizin 25 inci yıl dönümü zengin bir programla evimiz salonunda kutlanmıştır. Valimiz, Generalimiz, memleket ileri gelenleri, gençlik hazır bulunmuşlardır. Konferansın verileceği mahal büyük bir Türk bayrağı, harta ve eski yeni silâhlarla süslenmiş bulunuyordu. İstiklâl marşı dinlendikten sonra kumay Bnb. Sıtkı Ulay, savaş hareketlerini grafiklerle anlatmış ve alkışlanmıştır. Hazır bulunanlar üzerinde ve gözleri önünde canlanan şanlı tablo tam mânasiyle çizilmişti. Bu sırada sayın generalimiz Rüştü Erdülhün'ü kürsüde gören davetliler, generali alkışlarla karşılamışlardır. Kürsüye gelen general Türk ordusunun o günkü ve bugünkü durumlarını belirtmiş ve çok alkışlanmıştır. Halkevi başkanı Emin Hekimgil İnönü savaşlarının iç ve dış olaylarını tarihsel vesikalarla anlatmış, Naci Tanrıkulu, Adnan Serter, İhsan Gündoğar taraflarından o günün hatırasını yadeden şiirler okunmuştur.

Konferanlar :

Cemil Sena Ongun'un (Partiler ve siyasi terbiye) konusunda tamamen ilmî bir mahiyette olan konferansı, kalabalık ve meraklı dinleyiciler sonuna kadar zevkle dinlediler. Konferansiyer partilerin insan cemiyetlerinde teşekkül tarihinden bugüne kadar geçirdiği safhatları ve zaman zaman memleketimizde beliren ceryanları anlatmıştır. Konferansın metni bu sayımızda yayınlanmıştır.

Başkan Emin Hekimgil konferansın önemini ve değerini belirttikten sonra Cezmi Ertürk, Keman ve Mustafa Ant piyano ile Madam Batterfly'den iki parçayı zevkle dinlettirmişlerdir.

Mimar Sinan gecesi :

Büyük Türk mimarı koca Sinanın 358 inci ölüm yılı dolayısıyle 9 nisan 1946 salı gecesi evimiz salonunda bir ihtifal yapılmış, temsil kolu başkanı ressam Hasan Kavruk, Sinanın hayatını ve eserlerini esaslı bir incelemenin mahsulu olarak anlatmış ve projeksiyonla dâhi mimarin ölmez eserlerini göstermiştir.

Abdulhak Hâmit gecesi :

Büyük şair Abdulhak Hâmid'in 9 uncu ölüm yılına rastlıyan 12 nisan 1946 cuma gecesi evimiz salonunda bir anma töreni yapılmıştır. Halkdershaneleri başkanı Fuat Pınardağ Hâmidin hayat ve şahsiyeti üzerinde bir konuşma yapmış, gençlerimizden Selâhaddin Fikirdar, Bir iğbirar şiirini, Naci tanrıkulu Makberden bazı parçaları okumuşlardır.

Halkevi başkanı Emin Hekimgil Türk milletine hizmet şerefini kazanan büyüklerin önemini belirtmiş, gösterilen ilgiye teşekkür etmiştir.

Türk Dilinin Sentaksı : 14 mart 1946 pazar saat 20,30 da Millî Eğitim Bakanlığı müfettişlerinden Ali Teomanın bu konudaki konferansı Ebedî ve Millî Şeflerimizin Türk milletine büyük bir armağanları olan Dil inkilâbımızın en önemli ve işlek konusuna temas etmesi bakımından çok istifadeli olmuş dilde yapılacak yeniliğin önemi pek güzel seçilen misallerle izah edilmiştir

Kadastro konferansı ;

Gurup tapu sicilli müdürü Celâl Agâh Uyanık tarafından (Kadastro nedir? faydaları, Kadastro mahkemeleri) konulu herkesi ilgilendiren ve günün mevzuuna uyan bir konferans vermiştir. Şehrimize gelecek Kadastro heyetine gösterilmesi gereken kolaylıklar anlatılmıştır.

Tevfik Fikret, hayatı, şahsiyeti ve eserleri ;

Lise edebiyat öğretmeni Kemal Yener tarafından Lise öğrencilerine hazırlatılan bu konferans, Necati Tanrıkulu vermiş, Konferans sonunda sorular sorularak tartışma yapılmıştır. Ilgi gören bu şekil konferanslara devam edilecektir.

Sayın valimiz Rüknüddin Nasuhioğlu, lise öğretmen ve öğrencilerine çok istifadeli bir konferans vermiş, Eğitim öğretimde büyük amaçlarımızdan bahseden konferans dikkatle takip edilmiştir.

Halk şairleri ve saz gecesi ;

Halkevi Dil-Edebiyat komitesinin tertiplediği Halk şairleri ve saz gecesi 6 nisan 1946 cumartesi gecesi umuma serbest, 7 nisan 1946 pazar gecesi davetiyeli yapılmıştır. Halkevi başkanı Emin Hekimgil misafirlere hoş geldiniz dedikten sonra programı anlatmıştır. Sahnede derse çalışan ve halk şairleri hakkında konuşan iki kardeş : İbrahim Dorum ve Sabahat Dorum'un tatlı edebiyat konuşmalarını takiben:

Yunus Emre şahsiyetinde Ahmet Erhamza, Kaygusuz Abdalı, N. Tanrıkulu, Dede Korkutu K. Sancı, Pir sultan Abdalı Mehmet Aydın, kızını Feriha Karakoç, Köroğlunu Bahri Ulaş, Karacaoğlanı Fazlı Köksal, Erzurumlu Emrahı Nusrat Küçüköner devirlerinin kıyafetile makyajlı olarak temsil etmişler ve uzun uzun alkışlanmışlardır. Bunlardan sonra Trabzon manilerini Memhmet Çevik, İstanbul manilerini Turan Ayten numara ile okumuşlardır Lise öğrencileri olan bu gençler dakikalarca alkışlanmışlardır.

Halkevi saz ekibi Ziya Akkâş idaresinde Nejat Buhara, Mehmet Salih Kartal saz, Nafi Esin darbuka çalmış ve Alâattin Kâmil, Cemal Doğrn bölgemizin en güzel on beş şarkısını söylemişlerdir.

Bu geceyi Dil—Edebiyat komitesi üyelerinden Kemal Yener ve Müteyyemmen Başol hazırlamışlardır.

Halk şairleri ve saz gecesinde bulunanlar şimdiye kadar böyle bir gece geçirmediklerini söyliyerek teşekkür ve tebrikle gecenin hiç olmazsa bir daha tekrarını rica etmişlerdir.

Kurslar :

Emin Hekimgil tarafından yıllardan beri verilen İngilizce dersleri muntazaman devam etmektedir.

Nebahaddin Kırmacı tarafından Almanca kursuna bir fasıladan sonra tekrar başlanmıştır.

Cezaevinde okuyup yazma kursu :

Evimiz Halkdersaneleri ve kursları komitesi Millî Eğitim müdürlüğü ile iş birliği yaparak ceza evinde okuma yazma bilmiyenlere bir kurs açmış, 50 defter, 50 kalem, 50 alfabe, ve bir miktar tebeşir alımıştır. Dersleri öğretmen Niyazi Tangün idare etmektedir.

Resim kursu :

Ressam Hasan Kavruk tarafından idare edilmek üzere evimizde bir resim kursu açılmıştır. Canlı modeller, tabiattan suluboya, yağlıboya desen çalışılmakta ve ayrıca kursta nazarî bilgi verilmekte, büyük sanatkârların eserleri anlatılmaktadır. Kurs büyük bir ilgi görmekte ve merakhlar haftada iki defa çalışmaktadır.

Mandolin kursu :

Her hafta pazar günleri saat 10-12 arasında mandolin dersi verilmektedir. Kursu Emin Tarakçı idare etmektedir. Yakında mandolin kursu bir konser verecektir.

Bayanlara cimnastik kursu :

Spor komitesi üyesi ve Lise B. E. öğretmeni Bayan Mualla Aykal tarafından bayanlara cimnastik dersine başlanmıştır. Rağbet gören kursa yirmi bayan devam etmekte ve şimdilik haftada bir ders verilmektedir.

Tıp bayramı :

14 Mart Tıb bayramı ilk defa olarak Evimiz salonunda C.H.P. müfettişi ve Çorum millet vekili Dr. Cemal Kazancıoğlu, ve ilimizde bulunan bütün doktorlarımızın iştirakile yapılmıştır. Dr. Fethi Tevetoğlu, Tıbbiyenin tarihçesi ve millî hayatımızdaki yüksek hizmetlerini çok esaslı bir surette anlattıktan sonra, Dr. Kenan Aker, Operatör Hasan Fehmi Aktay doktorlarımızın başarıları ve akademik çalışmalarını, Samsun Tıb hayatına ait intibalarını anlatan güzel konuşmalar yapmışlardır.

Aynı gece bir balo verilmiştir.

Temsil :

İsmail Hakkı Baltacıoğlunun yazdığı (Andaval Palas) piyesi, temsil kolu başkanı Ressam Hasan Kavruk'un ve arkadaşlarının çalışmalarile 26 - 27 -28 mart geceleri olmak üzere üç gece oynanmış ve pek beğenilmiştir. Rejisör Hadiye Ünal, idaresinde temsil eden gençlerimiz : Naci Tanrıkulu, İhsan Gündoğar, Hakkı Özen, Osman Gündüz, Nihat Ülkekul, Muzaffer Muslu İlter Nur, Nihad Akşen, Alâaddin Kâmil çok muvaffak olmuşlardır.

Köy gezisi :

7 Nisan 1946 pazar günü Haciismail köyüne bir gezi yapılmıştır. Yirmi iki kişilik olan kafile Halkevi Başkanı Emin Hekimgil'in idaresinde Köycülük başkanı Ahmet Demirer, komite

üyeleri ve diğer kolların başkan ve üyelerinden mürekkepti. Şehir dışına kadar (Halkevi Köycülük Kolu) levhasını taşıyan Belediye otobüslerinden birile gidilmiş, hava alanından itibaren köye yaya olarak çıkılmıştır. Köylü tarafından çok iyi karşılanan Halkevliler adına Başkan Emin Hekimgil, gezinin maksadını ve Hacıismail köyünün tercih edilmesi sebebini anlatmış, getirilen yüz fidan Halkevliler tarafından köyün Cumhuriyet alanına dikilmiştir. Ağaçsız olan köyde dikilen fidanların yetiştirilmesi ve bakımı için Tarım mühendisi Kâzım Uluşan bilgi vermiştir.

Halkevi Sosyal yardım kolunun fakirlere dağıtılmak üzere götürdüğü sabun, Hayrünnisa Özçeper tarafından dağıtılmıştır. Köy meydanında köylülerle toplu ve ayrı konuşmalar yapılmış, ihtiyaç ve dilekleri öğrenilmiştir. En başta köy yolunun çok bozuk olduğu, parti ve ocak odalarının ihtiyaca yeter olmadığı, radyo ve telefonu ve kütüphanesi bulunmadığı, köyün suyunun çok az ve uzaktan getirildiği okul binasının iyi bir onarmaya ihtiyacı olduğu görülmüştür.

Evimiz saz ekibi tarafından millî türküler çalınmış ve eğlenilmiştir. Geç vakit neş'e içinde köyden dönülmüştür.

Halkevi saz ekibi :

Muntazaman çalışmalarına devam ederek saz ve türkülere karşı gösterilen ilgi üzerine her hafta cumartesi ve pazar günleri saat 16 dan 17 ye kadar bir saz ve türkü yayını tertip edilmiştir. Hoparlörlerden koru heyetimizin halk türküleri zevkle ve istekle dinlenmektedir..

Spor kolu :

Güreş çalışmaları haftada üç gün muntazam surette devam etmektedir. Boksörlerimizin de çalışmaları verimli ve faydalı bir şekle konmuştur. Güreşçiler yeni Halkevi binasında Beden Terbiyesi Bölge idaresiyle birlikte bulunmaktadır.

Bafra Halkevi çalışmaları

İkinci İnönü zaferinin 25 nci yıl dönümü evimiz salonunda ve yüzlerce davetlinin coşkun tezahürleri arasında kutlanmıştır. İstiklâl marşını müteakip Halkevi başkanı ve Ortaokul müdürü Necmettin Esin İnönü zaferinin büyük milletimizin şanlı tarihinde yarattığı şahikayı, Aziz Millî Şefimiz İnönü'nün yüce ve eşsiz kahramanlığını çok heyecanlı bir hitabe ile belirtti. Ortaokul tarih öğretmeni Mustafa Alev savaşın safhalarını, önemini, tarihimizde açtığı mes'ut neticelerini güzelce anlattılar. C. H. P. ilce idare kurulu başkanı Necati Bora inkılâpçılığımız konusu üzerinde çok çanlı ve samimi bir konuşmada kıymetli noktalara temas ettiler. İnce sazdan halk türküleri dinlendi

Bundan sonra halkevi başkanı Necmettin Esin'in tarihten alınmış bir hakikatın ifadesi olan, çok temiz bir dil ve akıcı bir uslup ile yazılan (Cümhuriyet) adlı üç perdelik milli piyesi ilk defa olarak bu törenin şerefine temsil olunmuştur. Yazarın vaka ve üslubunda gösterdiği özenle, oynıyanların yüksek kabiliyetleri birbirine o kadar güzel iliklenmişti ki : hemen her meclis şiddetli ve sürekli alkışlarla karşılanmıştır. (Öğretmen Refik Bilge, öğretmen Zeki Metiner, gençlerimizden Nurettin Özbakır, Ali Kol, Niyazi Erdil ve Zühtü Beker) rollerinin çok yüklü olmasına rağmen muvaffak olmuşlardr.

Neşriyat Müdürü ve İmtiyaz sahibi : ***Emin Hekimgil***
İl Matbaası — Samsun

Samsun İli içindeki Halkevi ve Halkodalarının çalışmalarını dergimizde yayınlıyacağız. Haber ve faaliyetlerin gönderilmesi rica olunur.

19 mayıs iki ayda bir çıkarılır.

30 Kuruş